

ŽIVLJENJE IN SVET

Dekliška glava

Fr. Stuck (1863—1928)

16

19. aprila

Knjiža 9.

19 Ljubljana 31

Življenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsak petek in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVAKA, mesečno 6 kron. — AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. — AMERIKA in ostalo inozemstvo letno 11½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5.

VSEBINA št. 16: Dr. O. Reya: Solnčno žarevanje. — Aparat, ki piše v oblaku. — R. Martin: Kitajčeva osveta (konec). — Dr. J. Rožman: Valuta. — Razvoj letalstva v sliki in besedi (nadaljevanje). — Pred novimi poskusi z raketi. — Cerkev in pravstvo. — I. Koštiál: O smučeh, krpljah, krampežih in hoduljah. — Ako še ne veš. — Ameriške zanimivosti. — Ivan Podražaj: Krivda Elija Piona (nadaljevanje). — Nicaragua. — Tehnika antike in srednjega veka. — O revmi in njenih posledicah. — Vrednost ženstva. — Tedenski jedilni list. — Čudoviti računar Fleury. — Uganke in zanke. — Humor v slikah.

Čudoviti računar Fleury

Nižji duhovi zahtevajo neprestano čudežev in osupljivih stvari, večnih čudes vsakdanjega življenja ne vidijo. Bedak se divi izrednim rečem, pametni pa navadnim.

Ta domislica ameriškega modrijana Emersona ne bo nikogar odvrnila, da se ne bi vsaj mimogrede pozanimal za neobičajne pojave, ki presegajo naše pojmovanje. Že na gimnazijskih klopih se nam je imenitno zdelo, da je Prešernov prijatelj Čop obvladal 19 jezikov, torej toliko kot danes kanonik Guignon, ki v stolnici mesta Meauxa izpoveduje v 19 jezikih, vmes 4 slovanskih. Kralj Mitridat jih je umel baje 23, nedavno umrl Čeh Vinko Šercl pa 50, a rekord (58) pritiče kardinalu Mezzofantiju. O grškem generalu Temistokleju poročajo, da je poznal po imenu vse atenske meščane, okoli 20.000. Cezar, ki je narekoval 7 pisem hkratu, kali, je vedel imena vsem svojim vojakom. Letos je umrl bivši moj profesor s Sorbone, Camerlynck, ki je kot tolmač angleščine prevel pol ure trajajoč govor Mac Donalda, ne da bi si bil napravil eno samo beležko. O presenetljivih sposobnostih nekoga hrvaškega otroka so lani pisali po dnevnikih, žal, da si nisem zapomnil imena. Omembe vreden je avstrijski zgodovinar Jožef Hormayr. V detinstvu je mogel brezhibno obnoviti na iz ust 5 do 6 strani dolgo pesem, ako jo je zgolj enkrat čul. Pozneje ti je znal deklamirati do 12.000 verzov iz klasičkov raznih narodnosti. Enako je vedel po vrsti naštetih 9000 portretov v očetovi zbirki. Ta ali oni je gotovo čital o dveh slikarjih, ki sta čez noč postala prava mojstra čopiča, čeprav

se nista nikoli prej ukvarjala s paletami in barvami.

Pastirčki številarji

Matematika pozna seveda tudi svoje čudežnike. Večina njih kaže to zavzetno dejstvo, da so edino računarji, drugače pa brez nikakršnih umskih vrlin. Američan Zerah Colburn, prvi izkoriščevalec svojih računarskih darov ob začetku 19. stoletja, se je odlikoval že v svojem 6. letu ter dosegel strahovite uspehe v Londonu in Parizu, duh pa mu je bil zaprt za vse drugo, kar ni bilo številka. Ko pa je prišel v svoje 20. leto, mu je na mah izginila izjemna zmožnost. Hamburžan Caharija Dase je bil čudež med čudeži. Pet sto števil ti je samo enkrat pogledal in si jih zapamtil. Zvezdoznanec Gauss priča, da je v 8 urah $\frac{3}{4}$ iz glave pomnožil med seboj dve številki, vsebujoči po 100 števil! Schumacher poroča, da je v 54 sekundah pomnožil dve števili po 8 števil, drugič pa v 6 minutah dve števili po 20 števil. Sodobni astronomi so ga uporabljali v to, da jim je prirejal logaritmovnike števil od 1 do 1.500.000, delo nadčloveške potrpežljivosti. Neobičajnemu brzo računarju so hoteli učenjaki dati znanstveno naobrazbo, a vsi naporji so bili zaman: Dase je ostal »dasig« — bebast. Njegov duh je znal samo na pamet številiti, vse drugo mu je bilo nedostopno.

Ovčarček iz okolice Tours-a, Dasejev vrstnik, Henri Mondeux († 1862), je obujal iste nade. Njegov spomin, vobče nič osobitega, je bil za številke neznanstveni. Ko

(Nadaljevanje na predzadnji strani)

ŽIVLJENJE IN SVET

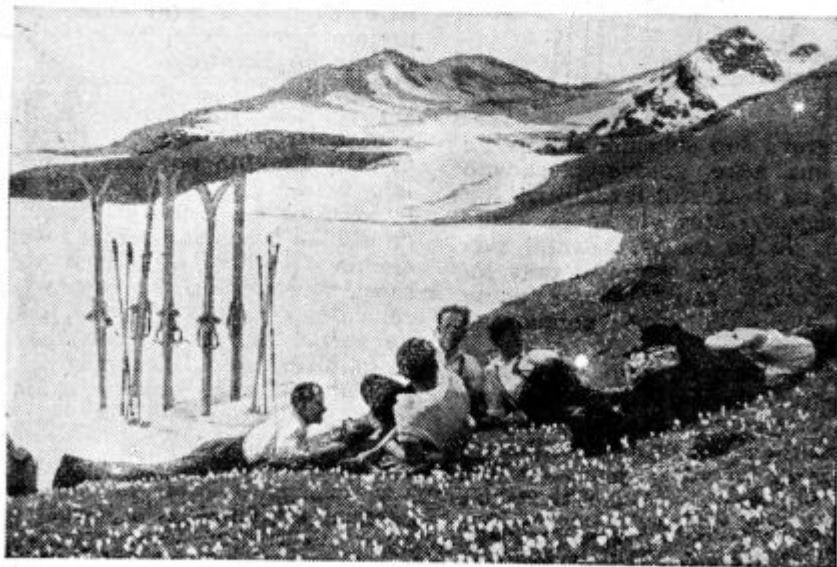
STEV. 16.

LJUBLJANA, 19. APRILA 1931.

Knjiga 9.

Nekdaj...

in sedaj
Pomlad

Dr. O. Reya

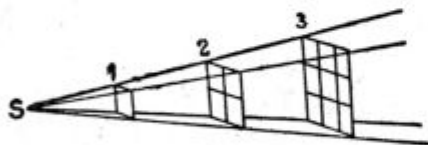
Solnčno žarevanje

Vse spremembe v ozračju, gibanje zračnih mas, tvorba oblakov in padavin, mrzle in mile zime, vroča in hladna poletja, ves potek vremena v vseh po krajinah naše zemlje, zavisi od solнца, od toplotne energije, ki jo pošilja na zemljo, od tako zvanega solnčnega žarevanja.

Prenos toplote s solнца na zemljo, prav za prav še ni znan, dejstvo je, da kakor hitro se solnce pokaže nad obzorjem, se zemlja osvetli in začne segrevati. Dani se sicer že pred solnčnim vzhodom, vendar govorimo o solnčnem žarenju le takrat, kadar je solnce nad obzorjem.

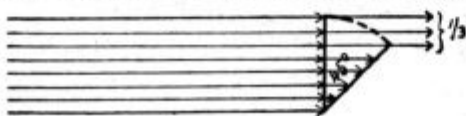
Solnčni žarki izgube na poti skozi atmosfero nekaj svoje energije. Zamilimo si najprej zemljo brez zračnega plašča, ki jo obdaja.

Vsaka energija, ki se razprostira iz kake točke premočrtno v vse smeri po prostoru, pojema proporcionalno s kvadratom razdalje. Na sliki vidimo,

da če segreva šop solnčnih žarkov na razdalji ena neko gotovo ploskovno enoto, bo na dvakratni razdalji isti šop žarkov segreval štiri ploskovne enote itd. tako, da bo na vsakokratni razdalji isti šop žarkov segreval prav toliko ploskovnih enot, kolikor znese število dolžinskih enot, pomnoženo samo s seboj.

Zemlja je okrogla, zato ni povsod enako segrevana. Najjačje je segrevanje na tam, kjer solnčni žarki padajo navpično nanjo. Čim poševneje padajo solnčni žarki na kako ploskev, tem manj se segreje. Slika nam ta zakon

nazorno pojasnjuje. Če postavimo ploskev tako, da padajo solnčni žarki navpično, tedaj je vsa toplota žarkov na površini ploskve izrabljena. Če pa na-

gremo ploskev za 45 stopinj, sije tretjina solnčnih žarkov preko ploskve in toplota teh žarkov je za površino ploskve izgubljena. Zato pripeka solnce najjačje opoldne, ko pošilja svoje žarke najbolj navpično na zemljo. Prav tako je segrevanje solнца najjačje poleti, ko se solnce najbolj približa zenitu, točki na nebu, točno nad nami.

Važen činitelj za pridobivanje toplote je trajanje solnčnega žarevanja. Dnevi v letu niso enako dolgi. Na severnem tečaju solnce šest mesecev, od 21. marca do 23. septembra, nikoli ne zaide. Žarevanje solнца je tedaj tem šibkejšo, čim bolj se blizamo tečajnim krajem, vendar se ta minimum nadoknadi z daljšim trajanjem žarevanja. Računi so pokazali, da dobi severni pol v poletju le eno petino manj toplote ko ekvator in mnogo več ko kraji južne poloble, kjer je poleti zima s kratkimi dnevi, na južnem tečaju pa šestmesečna polarna noč. Tudi med letom dobita oba pola le 2.4 krat manj toplote ko ekvator. 21. junija, ko je najdaljši dan in stoji solnce najvišje, prejme severni tečaj 36 odstotkov več toplote ko ekvator.

Solnčni žarki ne prodirajo izključno v ravni črti skozi atmosfero. Brezštevni neizrečeno majhni delci zraka ovirajo direktno pot žarkov ter odbijajo oziroma raztresajo njih toploto in svetlobo po vsemirju. Posledica je, da vidimo predmete, četudi niso neposredno osvetljeni od solнца, n. pr. v senci, v sobi. Zjutraj je svetlo že pred solnčnim vzhodom in zvečer je še vedno svetlo, čeprav je solnce že davno zašlo. Kadar se skrije solnce za oblake in kadar je nebo oblačno, traja svetloba, nekoliko oslABLJENA, še vedno dalje.

Solnčna svetloba je sestavljena iz več različnih svetlob. Staklena prizma prelomi svetlobo in jo razdeli na več barv, nastane solnčni spektrum. V spektru opazujemo vsemogoče barve, ki polagamo prehajajo ena v drugo. Razlikujemo rdečo, oranžno, zeleno, svetlomodro, temnomodro in vijoličasto barvo. Vsi poznamo mavrico, ki nastane zaradi preloma in razklóna solnčnih žarkov skozi vodene kapljice med dežjem.

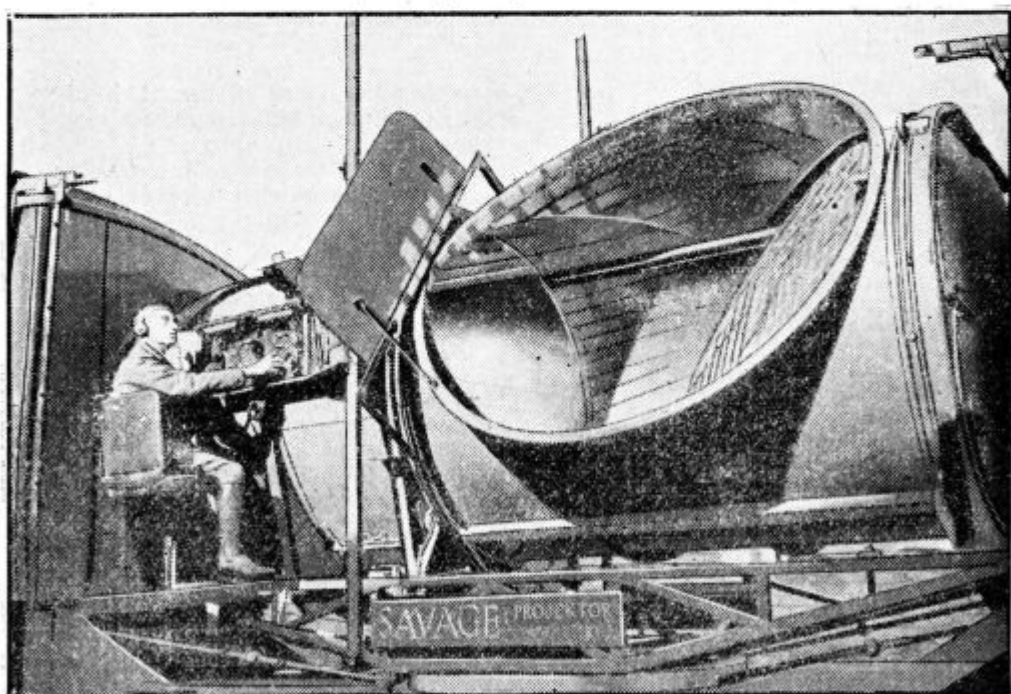
Solčno žarevanje je valovanje svetlobe. Najkrajše svetlobne valove ima violetni, najdaljše pa rdeči del spektra. Čim manjši so valovi, tem lažje se odbijajo od zračnih delcev. Zjutraj in zvečer morajo solčni žarki preiti mnogo debelejši plasti zraka kakor opoldne. Zato prodre zjutraj in zvečer ozračje neovirano le daljši rdeči valovi, solnce sije tedaj tako rekoč le z rdečim delom spektra, odtod jutranja in večerna zarja.

Solčno energijo pa vsrkavata tudi vodena para in ogljikov dvokis, ki sta stalno v zraku. Vzdrževanje vodene pare v zraku porabi velike množine toplote, kakor hitro bi te zmanjkalo, bi se vodena para izločila v obliki oblakov, megle in dežja. Posledica lomljenja in vsrkavanja solčnih žarkov je, da dospe na zemljo komaj šest desetlin solčne energije, ostalo se izgubi v ozračju. Zaradi tega solčna energija na zemeljski površini ni povsod enako razdeljena. Ekvator n. pr.

prejme samo polovico, kraji na 50. stopinji povprečno samo tri osminke, tečajni kraji pa le eno petino toplotne energije cnih žarkov, ki bi dospeli neovirano do zemeljske površine.

Oglejmo si še množino energije, ki nam jo daje solnce. Toplotno energijo merimo v kalorijah. Kalorija je ona množina toplotne energije, ki segreje en kubični centimeter ali en gram vode za 1 stop. C. Težka in komplicirana merjenja so pokazala, da dobi 1 kvadratni centimeter na gornji meji zemeljskega ozračja v eni minuti približno dve kaloriji. Vsa toplotna energija, ki jo pošlje solnce na zemljo v enem letu pa bi bila v stanu raztopiti 36 m debel ledeni oklep, ki bi obdajal našo zemljo okoli in okoli. Povprečna razdalja zemlje od solнца znaša 150 milijonov kilometrov, pomislimo kako velikanskega pomena so za nas blagodejni žarki solнца, brez katerih bi ne moglo obstojati nobeno bitje na svetu.

Aparat, ki piše v oblake

V Berlinu preizkušajo velikanski projektor, s katerim se morejo projicirati na nebo vsakovrstni napisi in slike, zlasti v reklamne namene. Ta »nebopisna priprava« sestroji iz 22 m dolgega voza, na katerem je električna centrala, ki napaja obločnico projektorja za poldrugi milijon sveč. S tem svetlobnim žarkom se dajo projicirati do 400 m visoke črke na oddaljenost 2000 m.

R. Martin?

Kitajčeva osveta

(Dalje)

Gospod James Roxburgh je spadal med najuglednejše prebivalce najbolj meščanskega kotička v londonskem predmestju. Slednje jutro si ga mogel videti, kako je z največjo točnostjo odhajal v urad izvozne trrdke v Park Lane-u, kjer je bil eden izmed ravnateljv. Pustil si je brado rasti in se je precej zredil. Kdor je srečaval tega debelega trgovca, vselej tako brezhibnega in negrajnega, si gotovo ne bi bil niti za trenutek mislil, da je to razvpiti »Jim«, čigar oglata in gola živinska brada in rdeča rokovnjaška srajca sta vzbujali tolikšno spoštovanje med pivci v baru pri Zlati zvezdi v San Francisku. Noben njegov sosed ni imel najrahljše-ga suma o njem. Vedeli so sicer, da je v prvem delu svojega obstanka g. Roxburgh potoval, toda g. Roxburgh je vselej poskrbel za dostavek, da za svojega bivanja v Zedinjenih državah ni nikdar prišel dalje ko do Chicaga. Vsakdo je vedel, da ima ljubko ženko in hčerko, ki ju obožuje, in celo gospe, ki so ob nedeljah v cerkvi zavistno pogledovale gospo Roxburghovo, nevoščljive zaradi njenih klobukov, bi se bile v brk zasmejale človeku, ki bi jim bil rekel, da je bil g. Roxburgh svoje dni največja mrcina v San Francisku. G. Roxburgh bi se jim bil sicer najbrž pridružil v tem primerljaju, kajti »Jim«, ki je grdo ravnal s pomorščaki in ubijal Kitajce, je bil zanj sedaj že prešel v stanje spominov ter mu je bolj in bolj bledele v pomnežu. Ker je toliko časa živel v splošnem spoštovanju, je po malem pozabil, da je bil izobčenec.

Nečesa pa seveda ni pozabil, namreč Čin Sina. Ko se je v Angliji izkrcal, ga je spočetka grizel največji nemir. A pozneje, ko je dognal, da ameriški listi nič ne namigujejo na tatvino v baru, se je malce potolažil.

Toda nikdar se ni ne ve, kako bo. Naslednje leto je g. Roxburgh neki dan doživel občutek, sicer ne silovit, pač pa dokaj nepričakovan.

Ko je v jutro odhajal s postaje v svojo pisarno, je v zelo prometni ulici nastal zastoj med vozovi. Med tem, ko je njegova avtotaksa tik ob pločniku

čakala za dolgo vrsto avtomobilov, je začutil nekakšno prirojensko nevšečnost, kakršna vas obide, kadar začutite, da vas kdo trdovratno ogleduje, in obrnivši se, je med množico, kakor se mu je zazdelo, zapazil nekega Kitajca. Pri vsem tem mu je bilo nemo-

goče zatrditi, da se ni zmotil, kajti v istem trenutku se je promet zopet vzpostavil.

Ko je stopil v pisarniške prostore, je njegova nenavadna bledota vsakogar zbodla.

»Kaj vam pa je, gospod Roxburgh?« so silili vanj. »Pa ne da bi bili zboleli? Človek bi dejal, da se vam je kaj pripetilo...«

»Saj ne, čisto nič, bodite prepričani.« je odvrnil. »Mogoče sem se prehladil, to je.«

Domov grede pa je opoldne stopil k puškarju in si kupil samokres. Seveda je bilo 99 odstotkov verjetnosti, da je njegova bojazen prazna; vendar se je bolje čuvati.

Tri mesece pozneje je odšel g. Roxburgh zarana popoldne iz urada, rekiš svojim uslužbencem, da mora na nujen zmenek. V istini je hotel nekaj kupiti v veletrgovini z igračami ob Oxford Streetu. Drugi dan naj bi se obhajal četrti rojstni dan njegove hčerkice, in ker je bilo njiju edino dete, ni imel večjega zadoščenja, kot da jo je obsipal z darovi. Ko je bil z nakupovanjem pri kraju, je vesel krenil proti svoji vili.

Dospevši do mrežnih vrat, je zapazil svojo ženo, ki mu je prihajala naproti.

»Poskrbi, da Dorica ne bo videla mojih zavitkov,« je priporočil, »drugače ne bo mogla spati ponoči.«

Gospa Roxburghova je obupano dvignila roke.

»Tak ti niso povedali, da sem ti pravkar hotela telefonirati? Dorice ni več!«

»Kako? Je ni več?... Kje pa je potem?«

»Jaz ne vem. Na vrtu se je igrala, in ko sem jo mislila poklicati na čaj, sem opazila, da je izginila. Povsod smo iztikali. Vrtnar je pregledal tolmun. Poklicali smo redarstvo. Vse se je storilo. Najti pa je ni mogoče. Gotovo je bila ukradena.«

James Roxburgh je strahotno zaklel, da je njegova žena bridko zaihtela.

»Kje so policisti? Takoj jih hočem videti. Sto funtov nagrade dobi, kdor mi pripelje Dorico, in isto toliko dam njemu, ki mi pove, kdo jo je ugrabil. Sto funtov! Kaj pravim?... Pet sto jih dam. Kje so redarji?«

Gonje so se prirejale po vsej sosesčini. Pregledovali so se vsi vozovi, kar si jih srečal dvajset milj daleč naokoli. Obetala se je nagrada za nagrado. Tisk je prijel zadevo in več ko teden so vsi dnevniki o tem govorili. G. Roxburgh je pustil vnemar svoje delo, da se je mogel docela posvetiti iskanju.

Dnevi, tedni, meseci so minili, pa se ni vrnila, tudi misliti si niso mogli — niti megleno — kaj se ji je utegnilo pripetiti, še vedeli niso, je li živa ali mrtva. Jamesa Roxburgha ni bilo spoznati: človek bi ga bil imel za deset let starejšega. Ker so ga skrbi za obstanek silile v prejšnje vsakdanje posle, se je naposled povrnil v svojo pisarno, toda nič več ni kazal iste vneme za delo kakor poprej, in ob najmanjšem znaku, ki si ga je tako tolmačil, ob najmanjši slutnji, ki mu je vzklikla v možganih, je pustil vse pri miru in skočil v vlak ali v avto, da bi se neutegoma popeljal na mesto, kjer je upal slednjič najti sled za izgubljenko.

Neki dan je hlastno pregledal dopise kakor vsako jutro, da bi videl, ali ni vmes pisma od katerega detektiva, najetega za iskanje; in iz jeze, da se ni nič našlo, je s kletvijo odrinil pisma, pri tem pa zapazil poleg svojega krožnika zavojček, ki ga še ni bil uzrl.

Ko ga je prijel v roke, da bi ga pregledal, je nehote zadrgetal, zakaj zveznjič je nosil kitajske znamke in pečat iz Hong-Konga. Ko je strgal vrvico in papirni omot, je našel otroški predpasniček, zraven pa nekaj besed, napisanih z okorno roko na droben list riževega papirja:

Vi ste si vzeli, kar je meni ljubše: dolarje. Jaz pa sem si vzel, kar je vam ljubše.

ČIN SIN.

Vsi konzulati velikih kitajskih pristanov poznajo sedaj tega moža blodnih oči, sivih las in blaznih kretenj, ki v joku moleduje, naj mu pomagajo zopet najti izgubljeno angleško dekletce. Nekateri ga imajo za zmešanca. Drugi, bolj poučeni, ga izpodbujajo, naj opusti naporno pozvedanje, ki ne bo nikoli moglo prinesiti uspeha v tako ob-

ljudeji ter obenem tako slabo organizirani državi kot Kitajska. Vendar James Roxburgh noče nič slišati in navzlic vsem in vsemu še nadalje zasleduje svoj namen. Trdovratno se nadeja, podžiga pa ga prepričanje, da se bo prej ali slej nujno srečal s Čin Sinom ter si bo mogel privoščiti vsaj srepo zadoščenje, da ga zadavi s svojima rokama. Med tem časom pa se kje globoko sredi tega starega skrivnostnega in strašnega naroda morda Čin Sin sam smehlja s svojim nedoumnim in satanskim nasmeškom, misleč na maščevanje, ki ga je zadal Jimu Angležu. Kdo ve?

R. L.

Dr. Josip Rožman

Valuta

Pri veliki raznoličnosti denarja je treba klasifikacije. Po materiji denarja, ki nosi zaradi diferenciacije tudi ime »valuta«, razlikujemo: zlato, srebrno, dvokovinsko in papirnato valuto. Po nacionalni računski enoti: dinarsko, kronsko, dolarsko itd. Po denarnem sistemu dežele: jugoslovensko, avstrijsko itd.

Zlata valuta

Pri zlati valuti se kuje kurentni denar, t. j. oni, kateremu je izključno priznana neomejena plačilna moč, samo iz zlata. Kovinska vrednost zlatega denarja mora biti soglasna z nominalno. Kovati se pa more tudi srebrni denar, ki ima značaj »drobiža«. Kovinska vrednost srebrnega denarja je znatno nižja od nominalne, označene na denarju. Zaradi tega je srebrnemu denarju od države pripoznana le omejena plačilna moč, ki sloni samo na avtoriteti države. Zakon natančno do-

loča množino (kontingent) drobiža, ki ga sme državna uprava nakovati. Ako bi uprava brez nadzorstva kovala drobiž, bi denarni promet trpel škodo. Zlato valuto je imela predvojna Rusija, Anglija itd.

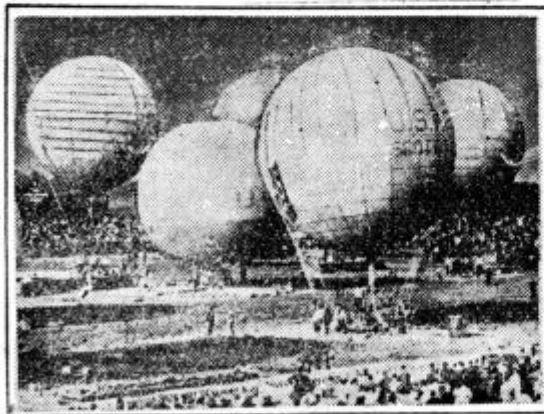
Srebrna valuta

Srebrna valuta predpostavlja, da se kurentni denar kuje iz srebra, a drobiž iz neplemenitih kovin. Kovinska vrednost srebrnega denarja mora biti soglasna z nominalno. Kuje se pa razen srebrnega tudi zlat denar, ki ima značaj trgovske robe (trgovski denar). Čisto srebrno valuto je imela država Siam.

Dvokovinska valuta

Dvokovinska valuta predpostavlja, da se kurentni denar kuje iz zlata in srebra. Zlati in srebrni denar imata popolno plačilno moč, tako da se plačevanje more vršiti v zlatu ali srebru, a utrjena mora biti med obema kovi-

RAZVOJ LETALSTVA

Leto 1782 je videlo enega izmed najznamenitejših dogodkov v zgodovini osvojitve zraka. V tem letu se je porodil zrakoplov, ki je osupnil ves svet in zbudil neobrzdano navdušenje. Razvijal se je naglo, ne tako počasi kakor letalo.

Dva Francoza, brata Montgolfierja, sta bila opazila, kako oblaki visijo v zraku. Ko sta neko noč sedela pri ognjišču, sta gledala dim, kako se je dvigal v dimnik. In zdajci je eden izmed njiju dejal: »Kaj meniš, ali bi bilo moči zgraditi takšno pripravo, da bi dim vzdignil breme s tal?«

nama »relacija«, t. j. vrednostno razmerje. Taka valuta ima z ozirom na splošen promet težji položaj, ker se za plačevanje uporablja samo ona kovina, ki je z ozirom na določeno relacijo manj vredna (nižje notira), medtem ko se ona kovina, ki »višje notira«, zadržuje. Dvokovinsko valuto je imela n. pr. Francija, Zedinjene države, Srbija itd.

Papirnat denar in papirnata valuta

Papirnat denar je oni neobestljivi »bon«, ki ga država izdaje namestu kovanega denarja ter ga s prisilnim tečajem proglasi zakonskim plačilnim sredstvom in ki ga mora vsak sprejeti v plačilo. Dokler državna blagajna papirnat denar na zahtevo de facto zamenja s kovinskim, je papirnat denar samo namestnik kovanega in ž njim enakovreden ter je za olajšanje plačilnega prometa potreben in koristen. Neekonomičen in skoraj nemogoč bi bil promet v velikem slogu samo s kovanim denarjem. Položaj papirnatega denarja pa se v trenutku temeljito spremeni, ko ga država izda v večjem obsegu, nego odgovarja prometu. Papir-

nati denar izrine kovanega popolnoma iz obtoka, tako da ostane na denarnem trgu poleg manj vrednega drobiža — sam. Država mora priznati papirnat novec kot zakonito plačilno sredstvo, ne da bi bila obvezna ga zamenjavati s kovanim. Nastala je na ta način papirnata valuta, ki je pa še vedno zavisna od kovinske denarne enote. Vrednost papirnatega denarja je zavisna zdaj samo od kredita države in predstavlja del nepokritega in neobrestljivega državnega dolga.

Prava papirnata »svobodna« valuta bi pa obstojala takrat, ko bi se papirnat denar popolnoma osvobodil kovinske denarne enote, tako da ne bi imel nobenega zaledja v plemenitih kovinah. Taka svobodna valuta bi bila osnovana samo na gospodarski sili države ter bi točno izražala njen gospodarski razmah.

Papirnat valuto imajo po vojni skoraj vse evropske države.

Kolebanje vrednosti papirnatega denarja

V normalnih časih provizorično stanje papirnatega denarja ne poslabša preveč kredita države, če pa pomnoži

V ŠLIKI IN BESEDI

Velika misel! Brata sta se navdušila zanj in sklenila takoj pričeti s poizkusi. Imela sta dobro tovarno za papir. V njej sta si napravila papirja, ki ni prepuščal zraka, in naredila iz njega majhen balon.

Vsa vznemirjena sta se lotila prvega poizkusa. Zakurila sta v ponvici z ogljem in držala balon nad ognjem. Ko se je dim pokadil v odprtino, se je jela vreča širiti. In zdajci jima je ušla iz rok in zletela proti stropu.

država za časa gospodarskih kriz in velikih finančnih težav svoj papirnati denar v preveliki meri ter obenem ustavi izdajanje kovanega denarja oziroma umakne še onega, ki je v prometu, potem lahko pride v narodnem gospodarstvu do velikih polomov. Medtem ko se zlati denar od vrednosti nekovanega zlata oziroma od vrednosti tujega denarja enake čistine eventuelno le malenkostno oddalji, obstojita za papirnati denar, ki temelji samo na kreditu izdajatelja, dve meji: njegova vrednost more padati do ničle, t. j., postane brez vrednosti kakor svoječasno marke, v Avstriji krone, ko je bil denarni trg poplavljen z omenjenimi notami (inflacija). Zvišati se more vrednost do paritete kovinskega denarja, na kojega se papirnati denar glasi. Začasno izjemo dela ameriški dolar, čegar vrednost leži preko paritete zlatega dolarja.

Valutna politika

Naloga valutne politike je stremeti za tem, da se kolebanje vrednosti denarja po možnosti prepreči oziroma neizbežno kolebanje omeji na najmanjšo mero. V javnem prometu navadno note zamenjujejo kovani denar, a vedno bi moralo biti mogoče, kar je tudi z zakonom zajamčeno, da se na državnih blagajnah note zamenjajo s kovanim denarjem. Priznati moramo, da se je ta obveza izvrševala samo v predvojnih časih, a da je po vojni odnosna klavzula le formalnega pomena, vsaj začasno. Izdajanje not bi moralo imeti svoje kritje v zlatu in srebru v državnih tresorjih, a se ta predpis prakticira le v reduciranem obsegu. Tresorji razpolagajo navadno z manjšim depozitom v kovinah nego znaša sumaričen obtok not ter bi se zamenjava not mogla vršiti le do neke meje, zlasti v času vojne. Zaradi tega vsaka država že v miru skrbi, da se občinstvo polagoma osvobodi prometa z zlatim denarjem, ki zaradi obrabe izgublja tudi nekaj na teži. Na ta način se osrednja zaloga na zlatu pojačuje, kar napravlja v inozemstvu mogočen vtis. Po najnovjšem izkazu francoske državne banke so dosegli njeni zlati zakladi v tresorjih že ogromno vsoto 47 milijard frankov ali 104 milijarde dinarjev.

Velika zaloga zlata je pa tudi manj občutljiva, kadar je treba večjo količino zlata porabiti ali za inozemska plačila ali pa za potrebe domače industri-

je. Z veliko zalogo je dana tudi možnost stalnejšega diskonta in s tem mirnega gospodarskega razvoja.

Posledice velikih kriz na valuto

Za časa vojne in posebno v primeru poraza so posledice za valuto usodne. Mirovna pogodba stavi na premaganca težke zahteve, ki se zrcalijo predvsem v visokih davčnih bremenih. Še bolj kritična je tendenca prebivalstva, da polaga vse večjo vrednost na blago. Zaradi tega postaja uvoz blaga vedno večji in s tem oteka zlato v inozemstvo, oziroma izgublja vrednost domači denar. Na ta način postaja notna tiskarna vedno bolj angažirana, da zmore dobavo mobilnega kapitala. K temu pride še, da je na mednarodnem trgu ponudba not premagane države vedno večja in to zaradi njene pasivne plačilne bilance, ki ima izvir v prevelikem uvozu sirovin in hrane. Tako more priti do poloma, ako se država v zadnjem trenutku ne poprime radikalnih sanacijskih sredstev. Najboljše protisredstvo je »devalvacija«, kar pomeni zakonsko znižanje cene not izpod vrednosti. Devalvacija se more prevesti na ta način, da se na stare note udari novi nadpis o znižanju nominalne vrednosti, ali pa da se stare note zamenjajo z novimi (Nemčija, Avstrija). Srbska valuta (predvojna)

S srbsko valuto hočemo označiti predvojne denarne razmere v kraljevini Srbiji. Iz 1 kg čistega zlata se je kovalo 3.444⁴/₁₀ zlatih dinarjev, t. j. kovalo se je 344⁴/₁₀ zlatnikov po 10 Din oziroma 172²/₁₀ zlatnikov po 20 Din s čistino 900⁰/₁₀₀. Srebrni denar se je koval v komadih po 5, 2, 1 in ¹/₂ Din s čistino 835⁰/₁₀₀. Komadič od 1 Din je tehtal 5 g in sorazmerno ostali komadi. Iz nikla so se kovali novčiči po 25, 20, 10 in 5 para, a iz bakra novčiči po 2 para. Narodna banka je izdajala note po 1000, 100, 10 in 5 Din, glaseče na srebro ter note po 100 Din, glaseče na zlato. Obe vrsti not sta bili zakonito plačilno sredstvo.

Pred novimi poskusi z raketami

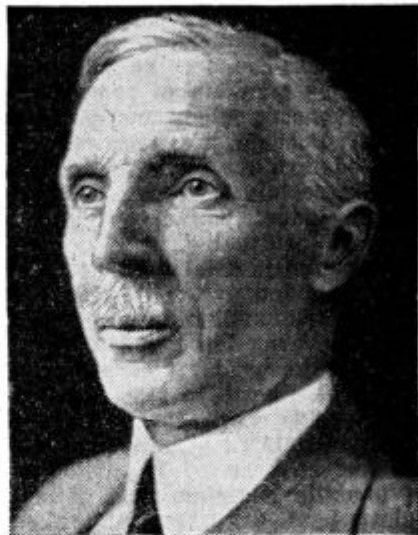
V naslednjem prinašamo izpod peresa podpredsednika društva za vsemirske vožnje, M. Leya nekaj zanimivih podatkov o današnjem stanju raketnega problema.

Odkar je društvo za vsemirske vožnje osnovalo raketno letališče v Berlinu, ki je zamišljeno kot preskuševališče velikih raket, se je začela širša javnost bolj zanimati za raketni problem, pa tudi stvar sama je prišla z ustanovitvijo v nov tir. Jasno je, da tako velikopotezen izum kakor ga pomenijo moderne rakete s tekočimi eksplozivnimi snovmi, ne more dozoreti v nekaj tednih. Treba je mnogo časa in koncentriranega dela, ki je mogoče le v nalašč za to pripravljenih delavnicah in na pripravnem terenu.

Če bo kateri zanamcev zasledoval razvoj raketne tehnike, bo nedvomno opazil zanimivo dejstvo, da so se raketnega problema, teoretično in praktično lotili na različnih krajih hkrati, da pa so zdaj tu zdaj tam delo iz neznanih vzrokov opustili, dokler ni prišel nekdo, ki je prenesel vsa razočaranja in neuspehe ter pritiral nalogo do kraja. Ze zdaj je pregleden precejšen del razvoja raketne tehnike. Raketo so izumili na Kitajskem in sicer — kar utegne biti le malo komu znano — še nekako 1100 po Kristusu, kakor pričajo dokaj zanesljivi zgodovinski viri. Po navadi se navajajo za izum rakete mnogo starejši datumi, kar pa je nedvomno zmeta ali nespornost. V Evropi smo zaznali za rakete po ovinku preko Indije in Arabije. Navadno, s smodnikom polnjene rakete omenja že Albertus Magnus. Zanimivo je, da so na Kitajskem tudi že napravili prvi poskus, da bi se raketa uporabljala kot vozilo. Okrog 1500 je bil ubit mandarin Van Hu pri eksploziji prvega raketnega letala, ki ga je sam izumil.

V tem stadiju, tedaj kot ognjemet, ki se je več ali manj uporabljal tudi v vojne namene, je ostala raketna tehnika do 1804. Poprej bi bilo sicer treba še zabeležiti majhen znanstveni napredek, v toliko namreč, da je slavni Newton, odkritelj zakonov o privlačno-

sti zemlje in drugih teles, razjasnil tudi pojm reakcije, na katerem temelji pogon vseh raket. Toda njegovo dognanje je spočetka ostalo mrtvo, brez praktičnih posledic.

Farman, graditelj prvega raketnega letala

1804 je angleški general William Congreve konstruiral vojno raketo, ki je pa po kratkem, toda silno zmago-slavnem uvodu spet izginila, potem ko so se izpopolnili topovi. Po njej so ostale samo še rešilne signalne rakete, kakršne se še zdaj uporabljajo na ladjah.

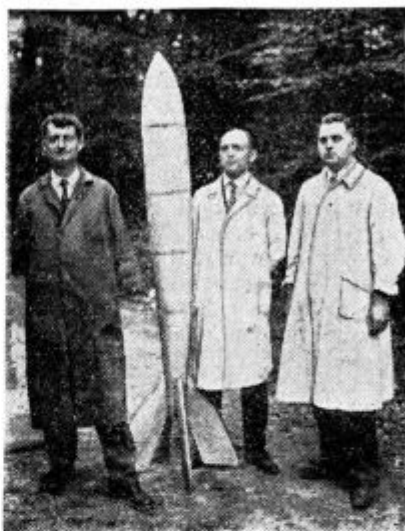
1840 je bil na Angleškem izdan že prvi patent na raketno letalo. V Nemčiji se je s sličnimi načrti bavil Werner von Siemens, poznejši znameniti elektrotehnik. Slične ideje je razvil na smrt obsojeni ruski revolucionar Kibalčič, ko je sedel v Petropavlovski trdnjavi. In na Nemškem je neki Ganswindt celo že predaval o vsemirski raketi, dočim imamo prva teoretična dela od Rusa Zjolkovskega.

Napredek, kar ga je bilo kasneje, je uničila, odnosno zadržala svetovna vojna. Kmalu po vojni pa je prišla iz Amerike vest, da namerava profesor Goddard poleteti z velikansko raketo na luno. Vest se je sicer kmalu izkazala

pretirano, imela pa je ugodno posledico, da je zamamila tudi druge s tem načrtom. 1923 je profesor Oberth objavil prvo razpravo o vsemirskih poletih in kmalu so sledili njegovemu zgledu še dr. Hohmann, Max Valier, potem pisec teh vrstic in še cela vrsta drugih avtorjev. Skupaj z nekaterimi izmed njih je Valier ustanovil pred tremi leti društvo za vsemirske vožnje v Berlinu, pod čigar okriljem se je kmalu zbrala množica učenjakov in tehnikov ne samo iz Nemčije, marveč tudi iz Rusije, Francije in iz balkanskih držav.

Prva praktična dela so bili znameniti poskusi z raketnimi vozovi, ki pa v znanstvenem pogledu niso posebnega pomena. Pozneje je »Vsemirsko društvo« sodelovalo v štirih ločenih skupinah, ki so bile v zvezi z nekaterimi velikimi industrijskimi podjetji. Valier se je pridružil firmi Eisfeld. V drugi skupini je delal inž. Sander skupaj z Opelovimi avtomobilskimi tovarnami. Tretjo skupino je reprezentirala neka tovarna letal, v četrto pa sta delala v najtesnejši vzajemnosti z društvom prof. Oberth in dipl. inž. Nebel, sedanji vodja berlinskega raketnega letališča. Ostala pa je samo zadnja skupina, ker so prve tri iz raznih vzrokov opustile nadaljnje delo. Nebel se je zlasti bavil s konstrukcijo raketnih šob za tekoča goriva, ki so bile po dobrih laboratorijski uspehih tudi uradno preizkušene. Čim je bil prvi del delovnega programa opravljen, so se tehniki omenjenega društva lotili kon-

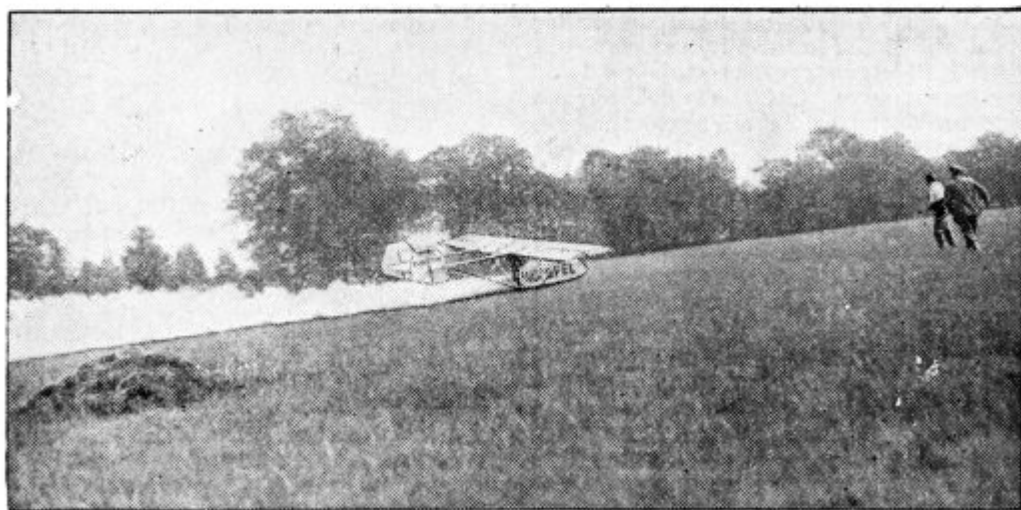
strukcije prve rakete, imenovane »Mikro« (minimumraketa). Delo je trajalo več mesecev, a je slednjič vendar le popolnoma uspelo. Raketo so potem na preizkuševališču večkrat zaporedoma zažgali, pod enakimi pogoji, kakor če bi bila resnično izstreljena, česar seveda niso mogli tvegati, ker je bila

Prof. Oberth (levo) s svojima sodelavcema

raketa prva svoje vrste, razen tega pa bi bil tak poskus tudi predrag.

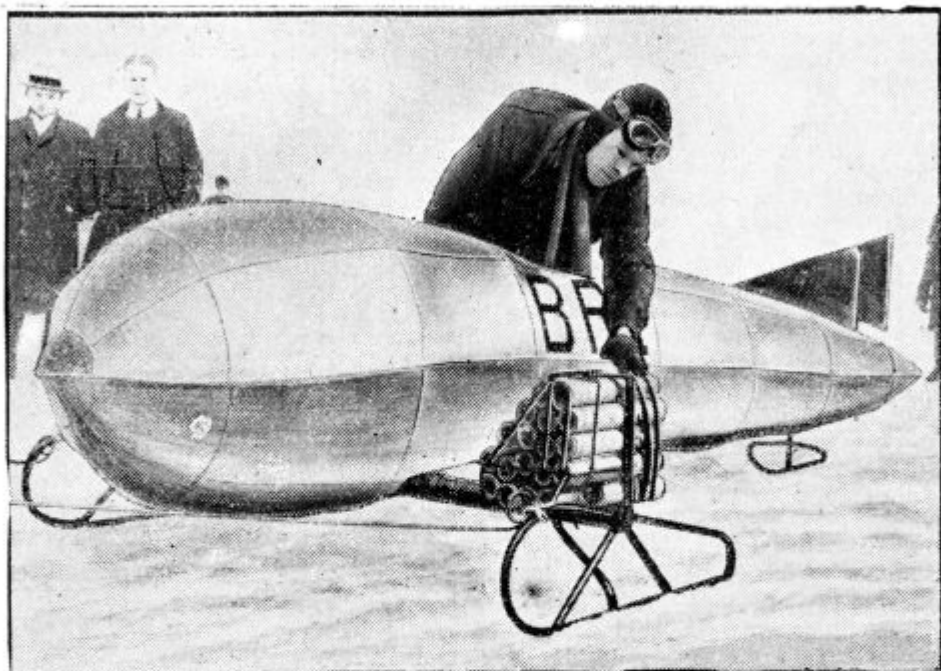
Že med tem delom pa je bilo osnovano raketno letališče, ki se bo polagoma tako uredilo, da bo ustrezalo svojemu namenu. Zdaj je letališče šele gola, štiri kvadratne kilometre velika

Raketno letalo

planjava, z nekaj poslopij, obdanimi z visokimi nasipi, katerih eno služi za laboratorij, drugo za strojnico, v ostalih pa so stanovanja za inženjerje in mehanike. Priprave za spuščanje raket so na visokih nasipih. Odstreljevanje se bo opazovalo iz daljave s pomočjo teleskopov, da se preprečijo morebitne nesreče zaradi eksplozij. Vžiganje raket in upravljanje potrebnih signalnih naprav bo električno.

Če se za trenutek ozremo še v inozemstvo, vidimo, da imajo slična prav delavna društva tudi v Zedinjenih državah in v Rusiji. Ta društva so v tesnih medsebojnih stikih, vendar pa doslej še niso napredovala do praktičnega izvajanja svojega programa. Mnogo pa je pripravljenega za najbližjo bodočnost, ki nam obeta velika iznenađenja.

Ameriški dijak Harry W. Bull, ki je zgradil sani na raketni pogon, poskuša pred startom raketno baterijo iz 18 raket. Na poskušnji vožnji je mladi izumitelj dosegel s tem vozilom brzino 7 m na sekundo

Cerkev in нравstvo

Vatikan je nedavno postavil na indeks knjigo le Mariage parfait (Popolni zakon), ki jo je spisal dr. Van de Velde in ki je bila prevedena v mnogo jezikov. Piscu očita, da se spušča v podrobnosti, ki žalijo krščansko нравnost. Te potankosti so v prepovedi označene kot razpašna opolzlost (brutalna lascivnost). Ob tej priliki pogreva L'Europe Nouvelle nevšečnost, ki se je 1909. pripetila knezoškofu Jegliču z brošuro »Škof novoporočencem«, prevedeno takisto na dosti jezikov. »Zlasti je hvalil zdravstveno prednost, ki jo ima jutranja Venera pred večerno... Vrlji prelat je moral v zadregi priznati, da ta publikacija ni bila namenjena javnosti, marveč duhovščini, ki naj bi učila svoje ovčice preudarno in pristojno...«

DNEVA NE POVE NOBENA PRATKA

Elémir Bourges

Šest let je, odkar je preminul ta francoski romanopisec, sedaj je odšla za njim njegova žena, Čehinja iz Prage, kamor se je vračala skoraj vsako poletje: duhovita ženska, ki je znala slikovito karakterizirati bitja iz svoje okolice.

Prebivalstvo na Japonskem

Lani se je v oktobru izvršilo na Japonskem ljudsko štetje, ki izkazuje 90.404.000 duš, torej za dobre 4 milijone več ko l. 1925. Gostota stanovništva je med največjimi na svetu, namreč 1.769 na km². Ob koncu leta 1899. je Nipon imel 47.382.332 ljudi.

L. Koštiál

O smučeh, krpljah, krampežih in hoduljah

V nemški književnosti se je pojavil norveški izraz za smuči, ski, pred 100 leti (1831) v Steffensovi noveli »Malkolm«; stvar pa (smuči) se uporablja med Nemci šele 40 let (od 1891.) Slovenci pa so hodili s smučmi že v XVII. stoletju, kakor se bere v Valvasorjevem delu »Ehre des Herzogtums Krain«, IV. knj., 28. pogl., str. 584.: »Kmetje na Kranjskem imajo ponekod, zlasti pri Turjaku in tam okrog, neki čuden izum, ki ga nisem nikdar videl v nobeni deželi; namreč da se pozimi, kadar leži sneg, vozijo neverjetno hitro po kaki rebri navzdol. — Vzamejo dve leseni deščici, $\frac{3}{4}$ cola debeli, $\frac{1}{2}$ čevlja široki in kakih 5 čevljev dolgi. Spredaj ste ti deščici ukrivljeni in navzgor zavijeni; v sredi se ju drži usnjat jermen, v katerega se vtikajo noge. Na vsako nogo se dene po ena taka deščica. Kmet ima v rokah močno palico, jo dene pod pazduho, se z njo drži krepko nazaj, se opira ob njo ter se tako pomika po najstrmejšem hribu navzdol. Pravilno bi se moralo reči, da leti doli. Zakaj stoječ na deščici in opirajoč se prav trdno z vso močjo na palico, se drči tako urno doli, da skoro presega vse pričakovanje, in nič ne zaostaja za onimi, ki se na Holandskem drsajo po ledu z drsalicami. — V vsakem trenutku se znajo izogniti vsemu, kar jim je na poti, pa naj bo drevo ali velika skala ali kaj drugega te vrste. Nobena gora jim ni prestrma niti pregosto obrastena z drevjem, da se ne bi mogli peljati po njej doli na ta način. Zakaj oni vijejo in krivijo svojo vožnjo po kačje, kadar naletijo na kako napotje. Če je pa pot povsem prosta, ne obrastena in brez ovir, se drčijo lepo na ravnost kakor po vrvi navzdol, in sicer ves čas tako stoječ in zadaj oprti ob palico; te palice se človek drži tako trdno in s tako močjo, kot da ne bi imel v telesu uda ali sklepa.« — Na str. 583. piše o krpljah:

»Kadar zapade pozimi v visokih planinah debel sneg ter zasuje pota tako, da se ne more hoditi po njih, ker se vse vdira ter se človek prav globoko pogreza, vzamejo ljudje majhne, iz tenkih šibic spletene košarice (nekateri so tudi iz motvov za spletene) ter si jih privežejo na noge. Potem hodijo po snegu varno, brez nevarnosti, da bi se sneg vdrl. Če bi bil tudi ves mehak in nov, držijo vendar te široke košarice človeka pokoncu, da ne pade skoz sneg. To je čuden izum.« — Nato piše Valvasor o krampežih:

»Kadar je pa sneg zmrzel in trd, si privežejo na noge krampeže (Fusseisen). Ti imajo po šest ostrih konic (osti). Take krampeže uporabljajo takisto tudi poleti, kadar morajo lezti na skalnate visoke pla-

nine, ker se brez njih ponekod ne pride naprej.«

O hoduljah pravi na str. 152: »Na mnogih krajih, kjer ta voda (namreč Kamniška Bistrica) nima ne mostu ne brvi, gredo tako ženske kakor moški po hoduljah čez reko... zakaj voda je globoka in široka ter ima deroč tok«; na str. 586. pa: »Slišali smo, na kak smešen, a čeden (»artlich«) način hodijo peš čez manjše vode, namreč po lesenih hoduljah.«

Leta 1845. je pisal neki Podgrivarski v »Novicah«, str. 66. o smučeh in krpljah na Blokah tole: »Šmeče (beri: smučel) so bukovne deske po 5 čevljev dolge, 6—7 palcov široke in pol palca debele. V sredi so z usnjato podvezo previde, kamor se stopalo vtakne, de k nogi desko derži, in kjer se stopi, de ne polzi, je klobučina perbita. Sprednji konec šmečev je seném (beri: saném) enak; de v sneg ne rije, je nekoliko zakrivljen, kar se lahko naredi, če se v to rabo odločena in gladko razoblana deska pri ognju ogreje in umetno zakrivi. Dvoje takih šmečev, ko sim jih v c. kr. pisarnico Kmetijske družbe za poskušnjo poslal, je Juri Šraj, kmet v Metuljah (Metule) naredil. V tem selu ljudje šmeče najpridnejši rabijo, celo ženske ob nedeljah po njih pridejo k božji službi. Prav serce se človeku veseli, kader se po debelim snegu in čez visoke zamete, posebno po ravnim (če se preveč sneg ne primlje) urno šmeče potiskaje, skorej, kar iz skušnje povém, tako hitro kakor po kopnim, zamore sprehajati.« Pristavlja, da se pravi smučem tudi plohi. — Isti dopisnik pravi o krpljah: »Hoja v hrib je bolj težavna in kesna, kjer je treba na ovinke hoditi, in če je treba dolgo v reber iti, se hitreje in lažje v krpljah ko po šmečeh pride. Na zdol pa kdor je vajen, se ko blisk po gladki dolini spusti. Tisti pa, ki je na šmečeh menj vajen, se dolge palice posluži, na katero se navzdol dersaje naslanja.«

Rusi, ki poznajo na severu smuči tako dobro kakor Norvežani in Laponci, jim pravijo lyži (od glagola lyzgat = drsati se), Poljaki pa lyżwy. [Čehi so si izposodili ruski izraz pred kakimi 30—40 leti.] Naša beseda s muči (ednina smuč) je izvedena iz glagola osnove smuk — z istim obrazilom kakor besede laž, poč, scč, reč iz glag. osnov lag(ati), pok, sek, rek. Pomen osnove smuk — je »polzeti, drčati se, drsati se, smukati« — in to je značilno za smuči. Norveški izraz ski pa pomeni le po eno ali klanico; soroden je nemškemu Scheit. — Za krplje, ki se znane tudi Hercegovcem, misli Karadžić (»Srpski rječnik«, 2. izd., 1852, str. 306.), da so dobile ime zato, ker se »i i k r p e a,

t. j. »križem pritrjujejo« k črevljem — Krampež je iz nemškega Krampeisen. Izraz hcdulje je prevzet iz sloohrva-

ščine; ob ščavnici pravijo hodaki, Guts-
mann navaja kvake, hodalnice in hodaljke
poleg nemške izposojenke štelca in štelca.

AKO · ŠE · NE · VEŠ

Verski pomen skarabeja

Iz hieroglifov se da razbrati, da so Egipčani pripisovali versko značenje govno-brbcu, ki so ga visoko častili. Eden izmed štirih govnačev, ki nastopajo v njihovih besedilih, je atenhus, zlato zelen, simbol solnca: njegovi prsti — trideset členkov

Ameriški arheolog proučava hierogliffe, vklesane na zidovju svetišča Medinet Abou v Luksorju

na nartih — predočujejo 30 dni v mesecu. Po njihovem mnenju je bil na svetu edino samec, češ, da se plodi z izdelovanjem kroglic iz govejega blata, ki jih vali z nožicami od vzhoda proti zapadu in ki potakem predstavljajo svet. Kroglico zakoplje v zemljo za 28 dni, t. j. za tek lune; na 29. dan jo govnač pahne v vodo in iz tega nastajajo mladiči. To pojmovanje je značilo rojstvo sveta, ki se strinja z dnem, ko se srečata sonce in mesec. Da bi bili govnači vsi moškega spola, tega dandanes ni treba več pobijati. Točno pa je, da samice ležejo svoja jajčeca v svaljke iz go-

vejskega lajna, prej ko jih zagrebejo v zemljo. Atenhus je pomenil v ideografski pisavi: rojstvo, oče, moški, svet. Lopris ali enorogi skarabej je bil posvečen Merkurju, geotrup ali dvorožec pa mesecu, o katerem so Egipčani menili da biva v bikovem ozvezdju.

Ovacija

Rimljani so slavili zmage svojih vojaških zapovednikov na dva načina. Ako je general porazil nasprotnika tako, da mu je poklal vsaj 5.000 mož, se je vozil na Kapitol v četver, pred njim pa je godba trobila. Junak je moral obleči škrlatno, z zlatom vezeno togo, na glavi pa je imel lovorov venec, znamenje bojne slave. Na koncu so žrtvovali vola. To je bil »veliki triumf«. Ako pa je bila zmaga manj krvava, če zmagalec ni bil vrhovni poveljnik, oziroma če je podrgel protivnika n. pr. s svojo zgovornostjo, je bila slovesnost manjša. V tempelj kapitolskega Jupitra je prihajal prvotno peš, pozneje jež, to pa v preprosti togi, s papučami na nogah in mirtovim vencem na glavi. Obdajali so ga svirači s piščalkami. To je bil mali triumf ali ovacija, ker se je na koncu darovala bogovom samo ovca (lat. ovis). Prvi je bil deležen miro-ljubnega sprejema konzul Postumius Tubertius, ki je podrgel Sabine brez boja.

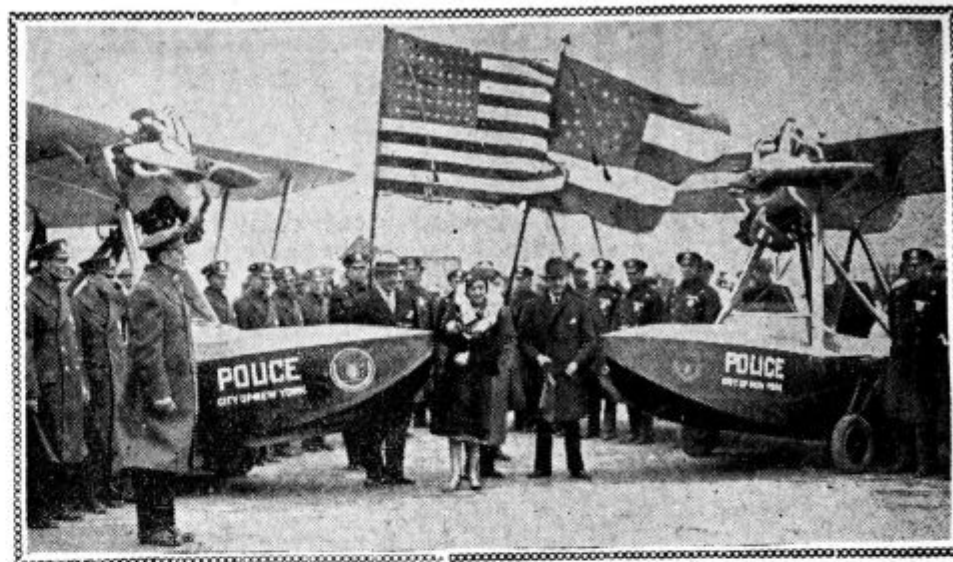
Zadnji zmaji

V bajnem svetu legend in prvobitnih rodov imajo zmaji velikanski pomen. Čudnih nestvorov, kakršni so bili savijski pretekli vekov, nas še spominjajo danes skromni zastopniki te živalske vrste: poslednji pozoji ali molčarji z otoka Komoda vzhodno od Sumstre in Jave. Pred vojno so lovci na bisere pripovedovali tako neverjetne zgodbe o takšnih sesih in smokih, da je zoološki muzej na Javi poslal nekoliko učenjakov na Zmajski otok z naročilom, naj raziskujejo in prinesejo kaj plena. Med vojno so se take skrbi povsem opustile. Danes se je lotila ameriška odprava na svoj račun pričetih proučevanj. Krenila je na Zmajski otok, ker ujela štirinajstero teh bajevitih stvorov. Nekateri so namenjeni zoološkim vrtom v New Yorku in Amsterdamu. Otok je tako rekoč neobljuden, saj redi le 40 izgnancev, ki jih je v ta kraj poslal radža iz Soembaeve. Zgolj biserolovci prihajajo na Komodo. Poslednji otoški zmaji, dolgi do 3 m, lenarijo po jamah, pod drevjem ali v goščavi, odkoder jih more pregnati samo glad ali hlad. (Glej tudi članek »Leteči zmaj«, Zis, knjiga 9., str. 118.)

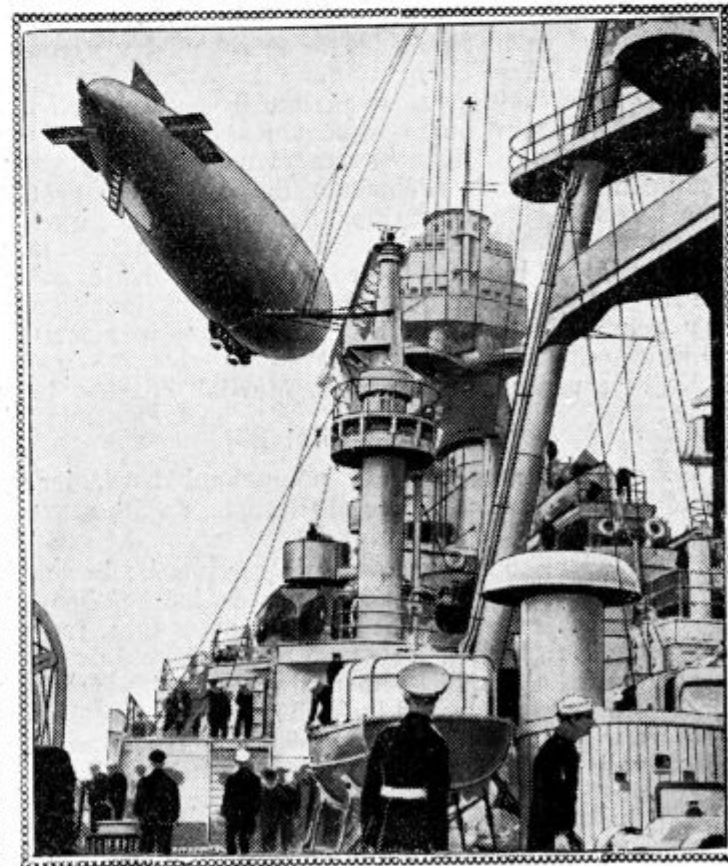
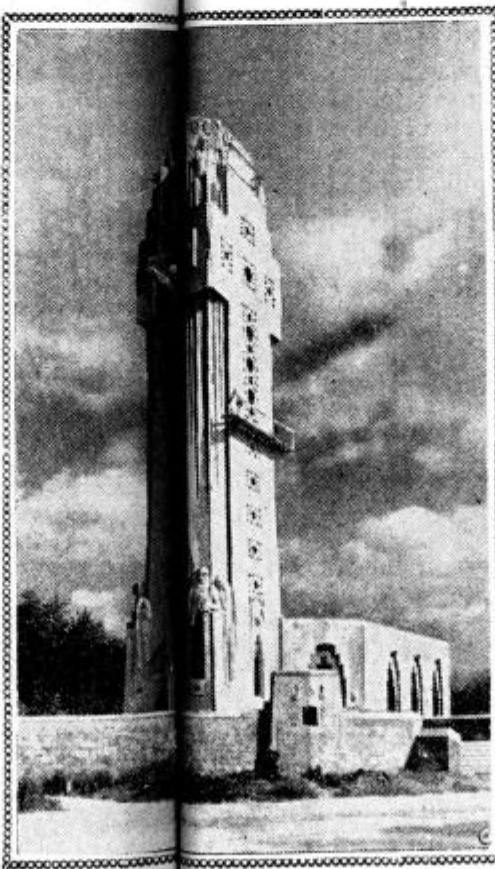

Ameriške zanimivosti

Levo zgoraj: Najvišji nebotačnik na svetu »The Empire State Building« v New Yorku. Visok je 425 m in ima 85 nadstropij. (Poleg: nebotačnik »Bank of America« v New Yorku, ki ga gradijo). — Levo spodaj: »Kongresna« v Floridi se zabava »jahanjem« na ogromnih, pet starih želvah. — V sredini: Najlepši in najdražji cerkveni stolp v Ameriki (v Detroitu). Desno: Tako sprejema predstojnik Hoover svojo pošto na pristanišču z vojnimi ladjami »Army«.

Svečana predaja letal newyorški policiji

KRIVDA ELIJA PILONA

Spisal Ivan Podržaj

Roman

15. nadaljevanje

Elij ni dvomil v pristnost in iskrenost njenega čuvstva in ni bil brezčuten v oklepu njenih drgetajočih rok, toda hotel je biti trezen in odločen v trenutku, ki se ne da zadržati. Rahlo ji je razklenil roki in držeč jo zanj je pritisnil ustnice na njeno gladko čelo.

— Dober si, je šepetala in se nagnila nanj.

Vroč, vse obsegajoč in vse odpuščajoč poljub ju je združil zadnjič — in šla je.

17

Ko se je bil Elij poslovil od Mary, potem ko ji je ponovno ponudil svoje spremstvo, ki pa ga je ljubeznivo odklonila, je stopal počasi nazaj po stopnicah, ne da bi se bil le za trenutek ozrl za odhajajočo prijateljico. V stolpiču internata je zvončkljalo poldne, ko je prestopil prag svojega stanovanja in se hotel zakleniti, ko je nehotе zagledal v omarici za pisma nekaj belega. Bilo je pismo brez naslova. Skomignil je z rameni in šel v delovno sobo. V mislih na Mary je sedel za pisalno mizo in se zagledal v njeno sliko, ki je lesžala na še nerazrezanem romanu La Vénus Internationale. Trpko čuvstvo otožja, kakršnega še ni okusil — niti tedaj ne, ko se je bil prvič znašel sam v onem mračnem stanovanju v Samostanski ulici, ko je še veroval v trajnost vse razumevajoče ljubezni — se ga je polastilo in bi ga bilo premagalo, da se ni iznenada spomnil naročila gospe Evzebijе. Nujno, nujno? Pri njej je vse nujno in nazadnje je prazen nič! se je razburil in vstal. Vznemirjen je segel v žep in prijel za pismo, ki je bil nanj skoro že pozabil. Najbrže se je premislila in je ne bo, je stopil k oknu ter sedel na naslonek stola, ki ga je bila Mary primaknila k oknu. Kaj neki hoče? je zamahnil s pismom v roki in ga odprl.

Kaj? je vstal in se vzravnal. Marija? Hlastno je preletel pismo:

Moj dragi, jedini Elij,

molim Te pomozi mi, pomozi mi dragi, jer ne mogu više ovako ustrajati... ne može ništa, da me razvedri, jer je moja duša odveć žalosna...

Koliko ja nastojim, da samu sebe bar malo primirim te donekle i uvjerim, da će možda još i dobro biti po nas obojicu... pa sam opet očajna i zbog toga, jer znam, koliko Ti trpiš... Uvijek Te imam pred očima žalosnog i to povećuje moju bol. Misli samo na to, da Te Tvoja Marija uza sve to što moramo trpjeti ipak silno voli. Prepusti sve druge misli... a misli i živi uvijek u pomisli, da ima jedno biće koje Te tako voli, ko što Te nije nitko još tako volio... jer znaj, da si Ti moja jedina i posljedna ljubav...

— — i preveć Te cijenim i poštujem dragi, jer nisi Ti običan čovjek... Reci da vjeruješ u moju ljubav i da Ti ona daje snage, da podnosiš lakše sve ovo, što nama je Usoda odredila...

Osjećam se veoma slabo, cijelu noć sam bila na nogama ... Nemam, dragi nikoga, jer su svi ljudi bez razlike zli i sebični ...

Nikad, nikad nisam mislila, da ću ja još ovako ljubiti, ko što Tebe ljubim i ljubiti ću Te vječno, vječno dragi!

... ništa Ti ne mogu stalno obećati, kada ću doći kod Tebe ... Ti me dragi, svakako čekaj uvijek posle podne.

Ne zamjeri mi dragi, kako pišem, jer sama ne znam ... ne poznam više samu sebe ... Voli Te samo Tvoja

Marija.

Poražen je omahnul Elij na steno. V roki je tiščal Marijino pismo, oči pa so mu topo zijale skozi okno. Silno otožje, ki ga je bil občutil po pevkinem odhodu, se je prelilo v obupno žalost, ki je preplavila vsa njegova čuvstva. Ena sama misel se mu je zarila v možgane in neusmiljeno vrtala po njih: čemu vse to?

Čemu? se je vzdramil in odskočil, kakor da bi se bil iznenada zavedel nevarnosti, ki ji je ušel v zadnjem trenutku.

Marija! je segel po njeni sliki, jo mahoma spustil na mizo in se zamislil.

Srce se mu je krčilo v zavesti, da ji je storil krivico. Videl jo je žalostno in obupano, trpečo zaradi njega, on pa se je kratkočasil s tujo damo in sklenil z njo prijateljstvo! Gorje, če bi vedela Marija, trikrat gorje, če bi le slutila, da je prebil noč z žensko, ki ga je objela v njegovi lastni postelji! Ni moči na svetu, ki bi jo prepričala, da ni grešil v zvestobi do nje in da je prav za prav le ona kriva navala njegove krvi, ki jo je bila razbesnila s svojo vročo ljubeznijo.

Zdajci se je spomnil njenih besed, da mu ne more obljubiti, kdaj pride, da pa naj jo čaka vsak popoldan. Torej ni bila tu? Služkinjo je poslala s pismom. In Mary? mu je ušel pogled na njeno sliko. Zakaj je nagajala in lagala? Lagala preudarno in ne morda pod vplivom boleznega občutka ljubosumnosti. To ni bil izmislek trpeče duše, da si olajša bol s slepilno utvaro! Uživati je hotela in se naslajati ob njegovi slabosti, ki jo je smatrala za zmago svojega erotičnega vtisa nanj. Njegovo nagnjenje do nje, ki ga je bila stopnjevala s premetenostjo svetske dame in s preprostostjo neizkušene občanke hkrati, si je tolmačila kot prebujenje iz ljubavnega sna, ki ga je bil zazibal vanj slop slučaj, kakršnih je v obilici v življenju povprečnih ljudi. Pomilovalno je ošinil njeno sliko in njegove ustnice so izrekle trdo besedo.

Še nikoli si ni zaželel Marijine bližine s tako silo kakor v tem trenutku. Oči so mu zastrmele v poželjivem hrepenenju in srce mu je bilo v nasladni razburjenosti. V sladostrastnosti, ki ni bila morda nalaščna, ker mu je bilo mrzko nad pevkinjo pretkanostjo, ampak je bila živ plamen neugasljivega ognja, ki je žgal vse njegovo bitje, je začel razglabljalati in razčlenovati njeno pismo, polno vdanosti, prepletene s strastnimi čuvstvi iskrene ljubezni. Mešanica izrazov v njenem in njegovem jeziku ga je čutno božala kakor vselej, ko je čital njena pisma.

Delicta maiorum ... si je nenadno segel v lase. Kaj naj storim? Razburjen je pogledal na uro. Prepozno! Zdaj ne morem več telefonirati! Nejevolino se je obrnil in sikal predse: Damnosa quid non imminuit dies? Zardeval je od jeze nad samim seboj. Nič! je zamahnil z roko, spravil Marijino pismo in šel v kuhinjo. Postregel je mački s kosilom, se oblekel in naglo stopil na ulico.

— Gospoda spet nisem dobila doma, je rekla služkinja gospodični Mariji, ki ji je odprla vrata.

— In pismo? je vznemirjena vprašala Marija.

— Vrgla sem ga v omarico, kakor ste naročili. In kakšna pot je tam doli! Mar bi bila šla k maši, je tarnala služkinja.

Marijo je obilo grenko čustvo zapuščene duše. Toliko da se je zmedeno zahvalila služkinji, nato je šla v jedilnico, omahnila na naslanjač in skrila obraz v belo pregrinjalec, ki ga je bila potegnila z mize poleg sebe. Njene misli so se izgubile v spominu snočnega dogodka. Zmeden nemir ji je razklenil ustnice in zaihtela je s potrtim srcem. Prsi so ji kipele v koprnenu in uplahovale v žalosti. Le zakaj sem mu pisala, zakaj priznala svojo bridkost in iskala tolažbe? je zdajci plahnila od jeze nad svojo slabostjo, vstala in tesno stisnila okoli života odpeto domačo haljo.

V tem trenutku je stopila v sobo gospa Mita, ki se je bila vrnila že dopoldne namestu zvečer.

— No, ali ti nisem rekla, da moraš nategniti vajeti? se je podsmšno nasmehnila in se pozibavala pred ogledalom.

— Mita, prosim te, pusti me v miru!

— Seveda, potem boš pa spet tožila, da ti nisem pomagala s pametnim nasvetom v pravem času. Le mene poslušaj, pa boš videla, da imam prav. Moški so bedaki, zlasti pa še taki... no, kako bi rekla, taki sanjači in plahuni, ki mislijo, da smo ženske zato na svetu, da nas gledajo in uživajo z očmi.

— Saj vendar veš, kako je! Kar zdi se mi, da Elij ne veruje v možnost najine skupnosti.

Gospa Mita je tlesknila z rokama:

— Vse je zavisno samo od tebe! Če je ta skupnost, kakor praviš, pogoj in smoter njegove ljubezni, potem mu jo moraš pač pričarati. Vendar ne boš tako nespametna in mu povedala, da se bo vajino razmerje končalo, kakor hitro zapustiš Mesto pod gradom.

— Toda on me ljubi in jaz njega tudi!

— Saj to je glavno.

— Toda...

— Kaj toda? Bodi pametna in uživaj, dokler imaš priložnost!

Mariji se je skoro stemnilo pred očmi. Obrnila je Mitine besede na njenega moža — svojega brata in težka slutnja ji je zasenčila misli.

— Le zakaj ga nisi pridržala snoči? Take prilike ne bo zlepa, je skomignila z rameni gospa Mita.

— Mita! je zaječala Marija in pritisnila glavo na njeno ramo.

— Da, lahko ti je žal. Kdo bi kdaj vedel, ti bi pa le imela svoj užitek.

Mariji se je zastudilo. Stopila je korak od nje in vzdihnila:

— Nesrečna jaz!

— Zato ti pač ni treba biti nesrečna.

— Ne mislim...

— Seveda ne misliš!

— Ne, ne...

Gospa Mita je nekaj trenutkov molčala, vorem pa je rekla:

— Hinka ne bo še. Danes gotovo ne. Popoldne stopiš k njemu in zvečer pridem pote.

Marija se je prvi hip razveselila tega nasveta, ko pa se je spomnila, da je prav za prav užaljena in da jo mora poiskati on, je žalostno odgovorila:

— Ne zdi se mi primerno.

— Primerno ali neprimerno, saj ne pojdeš prvič!

— Nisem mislila tako. Ne bi rada, da vidi v meni vsiljenko.

— Pojdi, pojdi! Vesel bo, da te vidi.

— Veš kaj, Mita, pojdiva obe!

— No, gardne dame ti pač ni treba, se je zasmejala gospa Mita in pristavila: Kaj pa naj delamo v troje? Zaljubljenca morata biti sama! Ali res ne razumeš?

Marija je rahlo zardela.

— Da, da, dekle! Fanta si imela in zaročena si bila, pa si tako smešna!

Marija se je nasmehnila:

— Saj nisem mislila, da bi ti ostala ves čas.

— Sklenjeno! Popoldne pojdeš na Mirje, jaz te spremim do Matkovih in zvečer pridem pote. Le nič ne skrbi! Do desetih imata dovolj časa.

— Do desetih?

— Še prekratko ti bo! je odbrzela gospa Mita.

Prijetno začudena je ostala Marija sredi sobe. Nekaj sladkega je ugasilo njeno trmasto željo po maščevanju. Čisto poseben občutek jo je navdajal. Občutek zamaknjenega pričakovanja in skrivnostne slutnje nečesa velikega, ozarjenega z radostnim koprnenjem po razsvetljavi zatajevanje mladosti v žgoči ljubezni.

19

Zamišljen v svojo pustolovino, ki je bila še preblizu, da bi jo mogel oceniti po njeni vrednosti, čeprav si je prizadeval najti zanjo opravičilo pred samim seboj, je zavil Elij Pilon v mesto. Namenoma je šel po ulicah, ki sta šla po njih ponoči z Mary. Užival je v spominu na skupno pot, ki se mu je videla lepša in mikavnejša od vsega onega, kar ji je sledilo. Bil je v resnici vesel, ko je stopil v restavrant in sedel za mizo, da použije svoje naročeno kosilo, kajti navzlic volji, da se pokaže vedno čilega in spočitega, je čutil neprijetno utrujenost, ki je kvarno vplivala na njegovo telesno razpoloženje. Baš se je bil odločil, da posedi in popije črno kavo kar v restavrantu, ko je sedel k svoji mizi priletel par, ki mu je s svojo prisotnostjo zagrenil vsako sekundo. Gospod, sicer dostojne vnanjosti, je neprestano gabljal, njegova družica, gospodljiva ženska, ki je prikrivala svoja leta s kratkim krilom in deško frizuro, pa se je brez zadrege čohljala po umetnih kodrih, ki so ji viseli čez ušesa nalik robicam na svečano našemljeni konjski grivi. Ujezilo ga je kakor vselej in že je bil vstal, da odide, ko je zagledal v nasprotnem kotu Viola. Nenaadno se je zbudila v njem želja, da bi poizvedel od nje kaj več o Mary. Brez obotavljanja je stopil k njeni mizi in se hlinjeno začudil, kako da je ni videl že prej.

— Jaz pa sem vas videla, je odgovorila flegmatično Viola, ga povabila k mizi in nadaljevala: Pa sem mislila, da ste me namenoma prezrli.

Elij je bil v zadregi z odgovorom. Vse do tega trenutka se ni niti malo spomnil, kako nekavalirsko se je snoči poslovil od nje in vendar se ima zahvaliti le njej, da se je Mary odločila za svoj nočni obisk.

Nicaragua

Siloviti potres, ki je pokončal Managuo, prestolnico srednjeameriške republike Nicaragua, je obrnil pozornost vsega sveta na to daljno državo in na nje prebivalstvo. Potresi v tem delu Amerike niso nič nenavadnega. Že v 16. veku govore poročila o sličnem strahotnem izbruhu podzemeljskih sil, zadnja večja katastrofa pa se je pripetila 1835., ko je ognjenik Coseguina (1158 m) razdejal vso naselbino Managuo in skoro popolnoma iztrebil ter pregnal naseljence iz te sicer rajske pokrajine.

Nicaragua je največja izmed šestih srednjeameriških republik. Meri 118.000 štirjaških kilometrov in ima okoli 700 tisoč prebivalcev. Na severu meji na Honduras, na jugu na Costariko, vzhodno obalo ji obliva topli valovi Karibskega morja, na zapadu pa ji obširni Tihi ocean odpira pota v daljni svet. Na tem rajskem delu naše zemlje prebivajo v glavnem mešanci španskih naselnikov in domačih Indijancev, ki jih je preko 70% vsega prebivalstva, pravih belcev je le 16%, ostanek pa tvori pestra mešanica pravih Indijancev (20.000 duš), črncev, mulatov (mešancev med belci in črnici), zambov (mešancev med črnici in Indijanci) ter križancev vseh mogočih poltnih odtenkov. Dve tretjini vsega prebivalstva živita v goratem delu države na zapadu jezer Nicaragua in Mana-

goder se izvažajo deželni pridelki: banane, sladkor, kava, živina in tropski les razne vrste. V okolici Manague, Leona in Granade so veliki nasadi za kavo, na katerih so zaposleni domačini. Nasadi sami so v rokah severno ame-

Moncado
predsednik republike Nicaragua

riških bogatašev, kar velja tudi za rudnike zlata in srebra ter za ogromne nasade banan v vzhodnem delu države.

Med zapadno obalo in med obema jezeroma, od katerih meri Nicaraško več ko 7000 štirjaških kilometrov, se vleče od severa proti jugu vrsta delujočih ognjenikov Coseguina, Viejo, Ometepe in Matatombo, ki dajejo povod za vedno se ponavljajoče potrese. Ob vznožju slednjega leži prestolnica Managua s 35.000 prebivalci, vendar se zdi, da to pot središče potresa ne izhaja od ognjenika Matatomba.

Država Nicaragua se je 1821, skupno s Hondurasom kot del španske pokrajine Guatemale osvobodila španske nadvlade, je pa kljub temu vedno igrača v rokah velenil. 1848 jo je bila zasedla Anglija, kasneje je živela razmeroma mirno, dokler niso odkrili, da ima po naradi zelo ugodno lego, da se preko njenega ozemlja zgradi drugi prekop, ki bi slično Panamskemu prekopu vezal Karibsko morje s Tihim oceanom. V Karibsko morje se izliva pri mestu S.

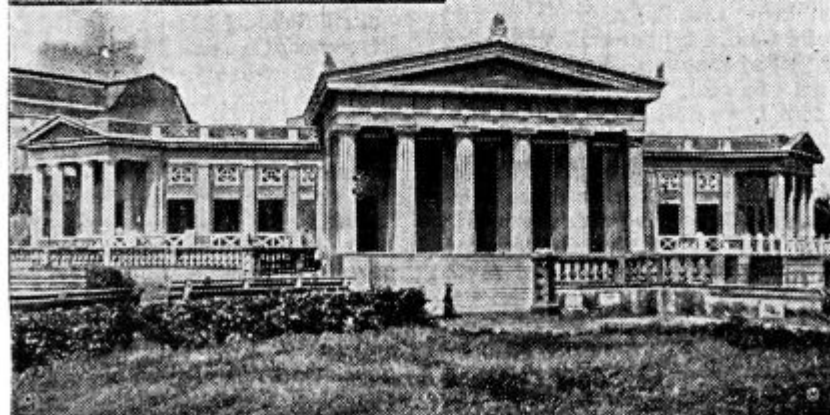
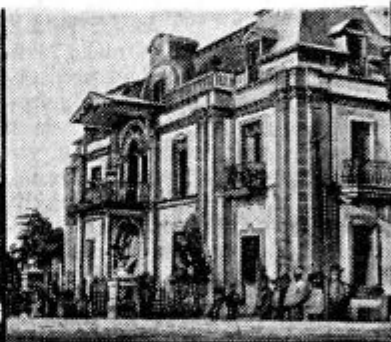

gue, pri katerih sta država, oziroma nje prestolnica dobili svoji imeni. Razen Manague sta v zapadnem delu še večji mesti Granada in nekdanja prestolnica Leon ter luki Corinto in S. Juan del Sur. Obala ob Tihem oceanu je členovita, zato so ob njej izvrstna pristanišča, od-

Cesta v Managui

Juan del Norte reka istega imena. Ta reka pa poteka iz jezera Managua, ki ima zopet v reki Tipi Tapa prirodno zvezo z velikim Nicaraškim jezerom. Od skrajnih severozapadnih bregov Nicaraškega jezera bi bilo treba zgraditi le še majhen prekop do obrežja Tihega oceana. Razen tega bi bilo treba poglobiti obe zgoraj imenovani reki ter ju preurediti za promet z velikimi ladjami. Dasi bi stalo delo kakih 750 milijonov dolarjev, vendar vabi ta ugodna zemljepisna lega stalno k zgraditvi novega prekopa. Zedinjene države računajo vedno s to možnostjo, zato ne opuste nikake prilike in vešče uporabljajo vsako notranjo zmešnjavo, da si povečajo svoj vpliv in razširijo svojo oblast. V zadnjih bojih 1925 in 1926, ko se je ameriškim načrtom odločno upr nicaraški rodoljub Sandino, so Zedinjene države z vojaško silo posredovale ter si izsilile kontrolo nad carino, policijo in financami; obenem so dosegle pogodbo, glasom katere mora Nicaragua s svojo

Vsa ta poslopja so v razvalinah
Zgoraj levo: nacionalna palača v Managui. Desno: predsedniška palača.
Spodaj: parlament

oboroženo močjo pomagati Zedinjenim državam, kadar jih napade kak sovražnik. Ta pogodba ima praktičen pomen le v toliko, da se Zedinjene države lahko vedno vtikajo v nicaraške notranje zadeve, smatrajoč republiko za svojega vazala.

Kakor imajo Zedinjene države v rokah ozemlje Panamskega prekopa, tako si hočejo že v naprej zagotoviti nicaraško ozemlje, ako se kdaj pokaže potreba po drugem prekópu. Zaradi te ugod-

ne zemljepisne lege mora prebivalstvo trpeti večno vmešavanje mogočnega tujca s severa, kakor mora biti vedno pripravljeno, da pretresejo deželo podzemске sile in razrušijo vsa mesta in vasi. Dasi je dežela pravi raj, — kar ne velja za vzhodni del, ki je močvirnat in nezdrav, — vendar se prebivalci ne morejo preveč veseliti življenja. Večni potresi, česte domače vojne in stalno vmešavanje tujcev napravljajo življenje v tej mikavni deželi negotovo. — R. K.

Tehnika antike in srednjega veka

Tehnika je magija današnje dobe. Kot produkt današnje družbe in gospodarstva, ki sta po številu in strukturi čezmerno razvita, je umela izkoristiti za človeške potrebe vse skrite in latentno učinkujoče prirodne energije. Oslepljeni od čudov moderne tehnike smo pa, kakor se zdi, čisto pozabili, kako velika tehniška izkustva so se nabrala v tisočletjih pred nami. Pozabili smo, da so bistvena tehniška načela tako stara kakor svet, da si je človek vedno znal pomagati in si vsa dela spremeniti v lažja in manj zamudna. In slednjič smo menda tudi pozabili, da se je vse čase držal tudi najvsakdannejše tehnike neki poseben čar nenavadnosti, ki laika bolj zamamlja kakor vsa spoznanja. Danes se sliši kakor pravljica, da je zgraditelj rimskega Koloseja Vespazijan svojemu inženjerju, ki mu je predlagal nov, lahek način transporta težkih stebrov, z veliko nagrado zavezal jezik, češ da mora vendar tudi siromašno ljudstvo nekaj zaslužiti. V tej anekdoti tiči velika modrost, o kateri bo morala morda tudi naša doba prav kmalu razmišljati.

V novoizšli nemški knjigi »Tehnika antike in srednjega veka« najdemo marsikako zanimivost o nastanku in razvoju tehnike v onih dobah, ki jih navadno smatramo za primitivne. Kot viri za to zbirke so služile večinoma tehniške pogodbe grških, rimskih in kitajskih pisateljev, deloma pa proizvodi vpodablajoče umetnosti: slike na vazah, stenske freske, reliefi in miniature, gotsko slikarstvo na steklo ter letaki, ki slikajo takratno življenje in delo.

S prejo so že prastara ljudstva odkrila načelo trajnega vrtenja v eno smer. Danes vemo, da so že predzgodovinski ljudje poznali drsalke, narejene iz obrušenih kosti in da se je drsalni sport gojil do 16. stoletja. Med najstarejše kulturne dobrine spada tudi pravo, da so orodja, ki jih je kdo sam ustvaril, izključna last izumitelja in izdelovalca. V 3. stoletju pr. Kr. omenja Grk Poilon, da so keltske meče za preskušnjo polagali na glavo in jih na obeh koncih ukrivili do ramen. Izpuščen, se meč je potem sprožil nazaj v ravno črto.

Vzhodnoazijske dežele so bile tehniško mnogo prej razvite kakor zapad. Hodno kolo in kolo za črpanje vode sta s Kitajskega. Znani kitajski izumi so tudi papir, tuš in porcelan. Nekako 800 let pr. Kr. so poznali že računalno in sto let pozneje so zgradili veliko pogodbo iz litega železa. Kurilno moč petroleja so odkrili Japonci 674 pr. Kr. Leto pozneje se omenjajo na Kitajskem bronasta zrcala in zvonovi. 136 pr. Kr. pa se je posrečil izum kitajskega potresomera. Ta aparat je bil sicer zelo preprost toda praktičen. Na trdni podlagi so bile v vseh smereh napravljene zareze in v vsako je bila na koncu položena krogla. Pri potresnem sunku so se potem dotične kroglice, ki leže v smeri potresnih valov, nekoliko prevalele. Okrog 67 po Kr. so zgradili preko doline pri King Angfu prvi železni verižni most, kakršen je nastal prvi v Evropi šele 1734. Skoro pol tisočletja so že rezali v les stare slike in pisma. V Koreji so 1145 vlivali bakrene črke za tisk. Iz 13. in 14. stoletja so nani lesorezi, ki prikazujejo letala z nazob-

čenimi lopatastimi kolesi. Tehniške sposobnosti Grkov in Rimljanov so zrastle na visoko razvitem znanju Asircev in Egipčanov. Zgradba babilonskega stolpa velja v zgodovini tehnike za poskus ustvaritve velike umetne gore, ki naj bi Sumerijcem, ki so se priselili z gora v nižavje, nadomestila opuščene templje na visokih gorah. Pravljíčni pohod Argonavtov za zlatim runom v Kolhidi se razgali tehniku kot trgovsko politična akcija, stremeča za pridobitvijo zlatih polj, zakaj izprano zlato so tiste čase zbirali in odnašali v ovčjih mehovich.

avtomatično vodno piščal, kadar je hotel ob določeni uri sklicati svoje učence. Ktesibios iz Aleksandrije je 250 let pr. Kr. konstruiral top na stisnjeni zrak. 305 pr. Kr. je bil v Rimu zgrajen prvi vodovod, ker studenci niso več zadoščali. Hanibal je dal na svojem pohodu čez Alpe razstreljevati z očetno kislino skalovje, ki so ga poprej močno razgrelí. Ta način so uporabljali tudi pri obleganju. Iz grških in rimskih časov se je ohranilo tudi več knjig o fiziki. Iz njih se vidi, da so bile že tiste čase znane piščali, živalski avtomati, umetni vodo-

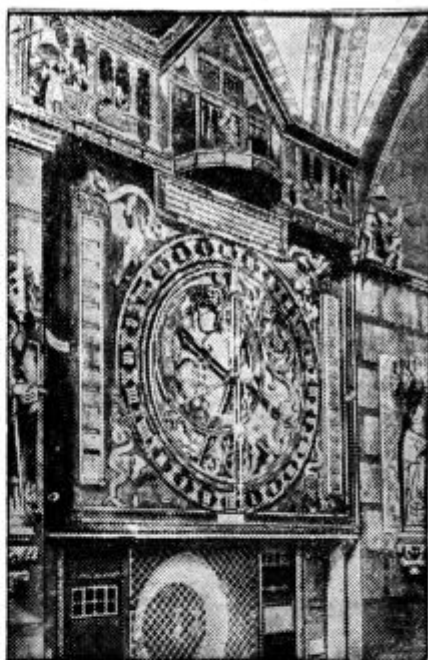
V srednjeveški tiskarni

Grška umetnost zlasti arhitektura nikoli ne bi mogla doseči tolikšnega formalnega razcvita brez temeljitega tehniškega znanja. Nekako 600 pr. Kr. je dal korintski tiran Periander zgraditi tako zvani Dolkos, nekakšno drčo za ladje, ki je držala čez Isthmus. Eupolinos je dal zgraditi 532 pr. Kr. vodovod, čegar lončene cevi so bile speljane pod goro Kastrol. Dobrih sto let pozneje so na Grškem uporabljali za odmerjanje časa pri govorih na sodnijskih obravnavah vodne ure. V Aristofanovih komedijah se omenjajo dežniki, povečevalna stekla, s katerimi je bilo mogoče izžgati z voskom napisano obtožnico in slično. Platon je uporabljal

meti, kakršni se uporabljajo še dandanašnji in še mnogo sličnega. Za Rimljane je bilo inženjerstvo pri gradnji cest, mostov in v vojni tehniki še posebnega pomena. Imeli so že posebno šolo za mehanike in inženjerje. Rim je bil precej industrializirano mesto. Steklarne, ki so preveč kadile, so premestili v poseben mestni del.

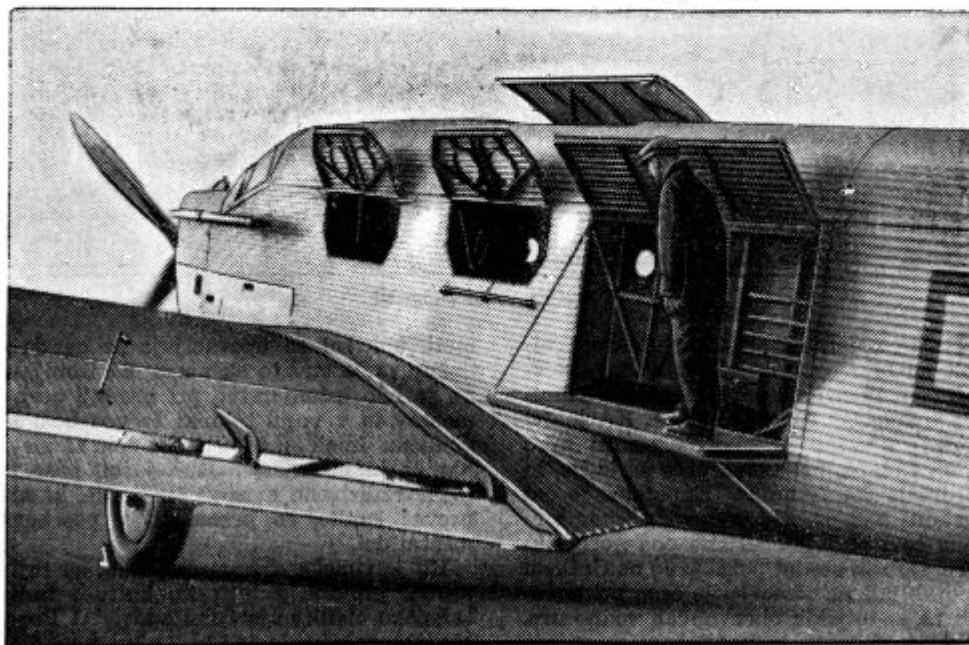
Ko je rimska država razpadla, so tuji narodi prevzeli z latinsko kulturo tudi tehniško civilizacijo Rimljanov. O Proklosu poročajo, da je 514. po Kr. napadel neko ladjevje z umetnim ognjem. Pravi grški ogenj pa je izumil šele Kallimikos okrog 670. Ta ogenj je bil zmes žvep-

la, kamene soli, smole, asfalta in apnenca in so ga metali na sovražnika s posebnimi brizgalnami. V 6. stoletju so delali že orgle. V poznem srednjem veku pa so bile zlasti romanske in gotske zgradbe jako spodbudne za tehniški študij in nove izume. V prometu na kopnem, zlasti v pristaniščih so se posluževali dvigal, žerjavov in žičnih železnic na vrvi. Posebno poglavje so najrazličnejši letalni poskusi, ki so zahtevali precej človeških žrtev. V 14. in 15. stoletju so nastale znamenite avtomatične ure z zvonili v Pragi, Strasbourgu, Norimbergu in drugod. V pariških in monakovskih knjižnicah hranijo krasne zbirke tehniških risb Italijana Jacoba Mariana (1440), ki je narisal vsa takratna tehniška orodja in naprave. Najgenialnejši tehnik poznega srednjega veka pa je bil Leonardo da Vinci, ki je v svojem znanstvenem delu obravnaval večino tehniških problemov tiste dobe, s katerimi se je deloma tudi sam bavil teoretično in praktično tako izčrpno, da nam je njegova zapuščina še danes bogat vir za studij tehniških vprašanj, ki so človeštvo najbolj zanimala.

Staroslavna ura z zvonili v Münstru

Tovorno letalo z a dolge proge

V Berlinu so preizkusili novo Junkersovo tovorno letalo, ki je namenjeno zgolj za tovorni promet na dolgih progah. V trupu je 22 kubičnih metrov prostora za nakladanje blaga, tako da se lahko prevaža več majhnih avtomobilov hkrati. Navzlic razmeroma veliki nosilnosti letala, ki je danes menda največje tovorno letalo na svetu, pa služi za pogon en sam motor za 700 konjskih sil.

O revmi in njenih posledicah

Revma ali revmatizem pravimo tistim obolenjem, ki napadejo v izraziti obliki kosti, oporo našega telesa, sklepe, s katerimi so kosti med seboj zvezane, mišice, ki gibajo telo, in živce, ki povzročajo ta gibanja. Vse te bolezni imajo skupen svojstven znak: bolečino.

Zaradi opasnih komplikacij se postavljajo

obolenja sklepov

vedno na prvo mesto med revmatičnimi obolenji. Akutni (sveži) sklepni revmatizem je navadno bolezen mladih ljudi in napade skokoma po več sklepih. S svojimi škodljivimi klicami napade pogosto srce in odloči s tem o izgledih izlečljivosti in o bolnikovi bodočnosti. Bolnik ni nikoli varen pred ponovitvijo bolezni in se mora za leta podvreči zdravniškemu nadzorstvu ter mora paziti, da se ne presili pri poklicu. Kakšne posledice lahko zavzame obolenje srca, nam dokazuje na podlagi angleške statistike dr. Robert Nussbaum, ki navaja, da umrje na Angleškem vsako leto 12 do 15.000 otrok v šolski dobi na boleznih srca, povzročenih po akutni sklepni revmi in da umrje vsak šestnajsti Anglež na srčni bolezni na revmatični podlagi.

Akutni sklepni revmi se pridruži pogosto še

kronična (dolgotrajna) sklepna revma

Najprej se javi s pekočimi in vrtačoimi bolečinami pri gibanju bolnega sklepa in z okorelostjo posebno zjutraj, ko je sklep dolgo miroval. Napadeni sklepi so zelo odebeleli in zatekli. Roke in noge se sčasoma popolnoma zvihejo in skrvenčijo. Kronična sklepna revma zgrabi počasi sklep za sklepom in privede bolnika po letih in desetletjih — medtem se stanje lahko začasno celo izboljša — do popolne ohromelosti rok in nog v nekaterih primerih celo celega telesa. Bolniki ležijo potem v brezupnem stanju in silnih bolečinah, popolnoma negibni in so povsem odvisni od svojih bližnjikov.

Revma mišic in živcev

ne povzroča sicer kakor ona sklepov trajne delanežmožnosti, vendar pa začasno znatno škoduje delavnosti in veselju do dela. Akutna mišična revma napade navadno le neko določeno skupino mišičevja, ki zateče in povzroča pri najmanjšem naporu hude bolečine. Najbolj poznani bolezni te vrste sta revma v križu in v vratu, ki nastopita

Gustav A. Janzon

posestnik v Königsbergu, je odkril postopek za radioaktivnost mleka, ki je baže zelo uspešno sredstvo za zdravljenje revmatičnih obolenj.

bliskoma in povzročita pri vsakem zgibu silne bolečine. Kronična revma mišic pa se ne omejuje le na kako skupino mišic. Enkrat se pokažejo tu, potem tam bolečine, ki se shujšajo pri slabem vremenu. Mnogo takih bolnikov ve, da so njihove noge najboljše vremenska napovedovalnica.

Tudi za revmatične obolelosti živcev, ki jim pravimo nevralgije, je značilna bolečnost, ki se pojavi napadoma v vsem poteku kakega živca. Najbolj znana nevralgija je ishias.

Odvisnost revmatičnih bolečin od vremena

je dala že pred dolgimi leti povod za domnevo, da je nemara vzrok revme

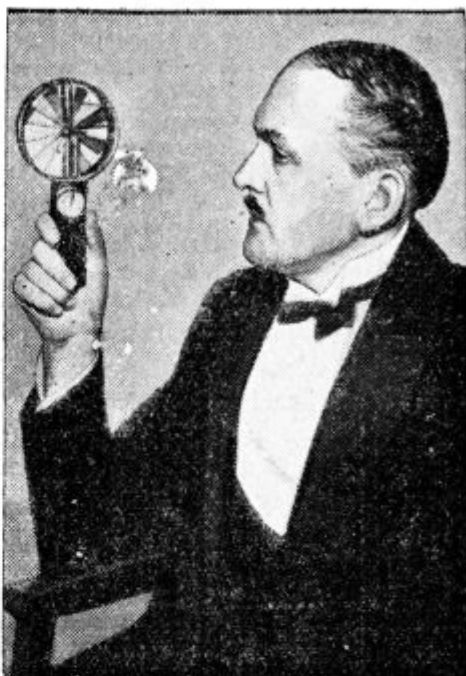
nagla ohladitev telesa, ki nastopa pri vremenskih skokih, pa tudi v toplem letnem času po telesnih naporih združenih s potenjem. Tudi klima in mokra, slabo grajena stanovanja vplivajo na nastanek te bolezni. Revma nastopa pogosto kot poklicna bolezen; kakor vemo, so n. pr. perice, sobarice, natakarice in dr. zelo nagnjene k revmatičnim obolenjem.

Vsi ti naštetni činitelji pa so samo povod za izbruh bolezni; le-ti oslabijo odpornost telesa proti okužbi (infekciji), ki je pravi vzrok bolezni. Bakterij, ki povzročajo revmo, seveda še ne poznamo. Sedaj domnevamo, da bakterije ne napadejo obolenih organov samih, temveč preplavljajo iz nekih legel bolezni nekje v telesu celo telo s svojimi strupenimi izločki, ki povzročajo potem bolezen. Taka legla so vneti mandelni in gnilo zobovje. K temu se pridružijo še neki notranji vzroki, ki nam kažejo, zakaj okoli od nekaj ljudi, ki so bili vsi izpostavljeni okužbi in mrazu, vendar le del njih na revmi. Bolezen se pokaže le, če ima telo posebno nagnjenost k revmatičnim obolenjem. Opazovanja so pokazala, da obstoja v mnogih rodbinah tako nagnjenje in oboli več članov te rodbine na revmi. Mimo te rodbinske ali dedne dispozicije poznamo še nagnjenost v raznih starostnih dobah. Otrokom pod petimi leti revma po navadi prizanaša. Najhujše napade akutna sklepna revma otroke v dobi zorenja (med 12. in 17. letom). V čem prav obstoja ta nagnjenost, je pač težko razložiti: Tu delujejo neke motnje notranje sekrecije (izločevanja nekih žlez), kvare najfinejših žilic, nervozni vzroki itd.

Najboljša obramba revme je, da pričnemo čim prej z zdravniškim zdravljenjem, ker »trganje«, kakor imenuje ljudstvo revmo, ni, kakor rečeno, le nedolžna bolezen. Bolniki smejo računati s popolnim ozdravljenjem le tedaj, če poiščejo zdravniško pomoč že takoj pri začetku bolezni, da jim zdravnik napravi načrt zdravljenja in jim eventualno priporoča zdravljenje v kakem kopališču za revmatike.

Ker igra revma veliko vlogo v narodnem gospodarstvu in zdravstvu, posvečajo zgodnjemu spoznanju in zdravljenju vedno večjo pažnjo in je upati, da se bo posrečilo združenim prizadevanjem vede in ljudstva zaježiti to nevarno bolezen.

Nov instrument za merjenje brzine vetra

Sved dr. Oestman je izumil nov praktičen instrument, ki na posebni številčnici neposredno pokaže brzo vetra v metrih na sekundo

Vrednost ženstva

Na otoku Zanzibaru ob vzhodni afriški obali (po arabsko Sendžbar — dežela črncev, po domačinsko: Unguja) je mlada, krepka ženska pred malo leti veljala tri koze, še česče pa dve. Danes stane eno kravo. To prevrednočenje so povzročili francoski misijonarji.

Pred nedavnim je tam cvetelo mnogoženstvo. Vsak možak je imel poprek 30 žen, nastanjenih v posebnih kočah. Trdo so morale delati zanj, a denarja niso dobile nikdar nič od njega. Bogatini so nakupovali mladenke kopoma in tropoma, siromaki pa so morali dostikrat ostati brez družice, četudi je tačas veljala le dve kozi.

Neki beli oče je nabavil več črnih deklet, plačavši po tri koze za slednjo, in jih izročil belim sestram, da so jih vzgajale v sirotišnici. Črni mladci so si jih potem smeli svobodno izbirati za žene, ali s pogojem, da se dajo krstiti in da obljubijo živeti z eno samo družico. Oče je zahteval povrnitev kupne cene, vedoč, da ima vrednost edino to, kar te stane. V sirotišču vzgojene mladenke so bile boljše vrste, nego so se dobile na trgu s sužnjami.

Na vsem okroglem svetu ženstvo hitreje razbere praktično stran nego moštvo, zlasti kadar gre za ženske koristi. Zanzibarke so brž doumele, da je zanje boljše, če

Skratka, vsakovrstna ženska ročna dela, ki so bila pri domorodcih precej zanemarjena, so Francozinje poživile. Sad tega napora je videti na prodajni razstavi v Parizu

Zanzibarske ženske pri zajtrku.

jih kupi kristjan: tako se jim ni bilo bati tekmič. Njih šibkost je našla zaščito v družabnih postavah, ki veljajo med belci: namestu da bi se one ubijale in vbadale za samogoltnega gospodarja, je sedaj mož hodil na delo in nosil zaslužek domov v kočo. Zato je mnogo dekličev pobegnilo k belim sestram ali pa so jih roditelji sami dovajali tjakaj. Tako je narasla cena zamorkam.

Enak pojav je omeniti v Severni Afriki, na Ravniku, v Sudanu. V 40 letih delovanja so bele sestre ustanovile 83 obrtnih šol za vezenje preprog, pletenje, čipkanje itd.

Angleščina v Mandžuriji

»Govorite angleški?« vpraša vsak delodajalec v Harbinu (severna Mandžurija) vse one, ki iščejo dela v uradu. Vsi uradniki, uslužbenci, celo tekarji morajo za silo znati ta jezik. Poslovni ljudje, prodajalci, natakarji brez tega pogoja iztežka pridejo do zaslužka. Tudi v Rusiji se bavijo višji sloji — bogati trgovci, učenjaki — z albionščino. Kitajske in ruske šole jo uvajajo v svoj učni načrt. V Harbinu se tiskajo trije dnevnik v angleščini in poleg ruskih in angleško mešanih knjižnic in knjigaren obstoji velika zgotj angleška knjigarna.

MIZICA, pogrni se!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: Na goveji juhi žlikrofi, z mesom dušene rdeče redkvice, krompir v kosih in vinska omaka. Večerja: Ocvrti krompirjevi svaljki in berivka. Za otroke svaljki in češpljev kompot.

Torek, obed: Lovska juha, goveje bržole, solata. Večerja: Jajčni pečenjak in brusnična omaka. Za otroke isto.

Sreda, obed: Telečja obara, ajdovi žganci, palačinke. Večerja: široki rezanci z govejo sekanico in parmezanom, solata. Za otroke isto.

Četrtek, obed: Na goveji juhi ječmenček, kislata repa, krompirjev pire z mesom, oranžni kompot. Večerja: Rižot s teletnino, za otroke isto.

Petek, obed: Prežganka z jajčnimi kockami, špinačne klobasice, čokoladne rezine. Večerja: Testene vrvice s sardelno omako in parmezanom, solata. Za otroke: Vrvce z maslom in drobtinami.

Sobota, obed: Na goveji juhi fritate, z mesom špinača, pražen krompir, kumarna omaka. Večerja: Panirani telečji zrezki, kuhan regrat v solati. Za otroke isto.

Nedelja, obed: Na goveji juhi žemljevi krapki, pečeno jagnje, zelena solata, šampanjčki s kavino kremo. Večerja: Možgani z jajcem, mešana solata. Za otroke: čokolada in kruh z maslom.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU (Količina računana za 4—5 oseb.)

Rdeča redkvice kot prikuha. Redkvicam odstranim rumene listke in repke, jih dobro operem, nato pa skuham do mehkega v slanem kropu. Kuhane odcedim in sesekljam; nato pa denem na prežganje iz ene žlice masti in pol žlice moke, osolim in popram ter dušim ob zmerem ognju do serviranja. Po potrebi zalivam nekoliko z juho.

Ocvrti krompirjevi svaljki. 4 debelejšje krompirje skuham in pretlačim. Na desko dam 30 dkg moke (ostre), primešam pretlačeni krompir, 5 dkg masti, sol in eno jajce ter naredim gladko testo. Iz tega oblikujem za prst debele in dolge svaljke, poveljam jih v moki, raztepenem jajcu in drobtinah ter ocvrem.

Bržole. 3 ali 4 tanjšim govejim bržolam obrežem robove, potolčim jih, nasolim in popram, ter po eni strani potresežem z moko. Nato jih v prostorni kozici spečem na masti z drobno zrezano čebulo na obeh straneh. Pečene poberežem na gorak krož-

nik na mast in čebulo pa vlijem nekoliko juhe in kropa. Ko nekoliko povre, vlijem čez bržole in dam takoj na mizo. Kar obrežem od bržol, sesekljam in porabim za lovsko juho.

Lovska juha. Kar obrežem od bržol, zrežem drobno ali sesekljam in dušim v kozici na masti z drobno zrezano čebulo, petršiljem in papriko, da postane meso mehko. Potem potresežem z eno žlico moke. Ko porumeni, pa zalijem s posebej kuhanim, na drobne kocke zrezanim krompirjem (zato porabim 4 srednje debele krompirje), osolim, dodam pol žlice paradižnikove konzerve, po okusu nekoliko kisa, lovorov list in vršiček timjana. To dvojce odstranim iz juhe, preden jo dam na mizo. Ko počasi vre vse skupaj še dobre pol ure, je gotovo.

Prežganka z jajčnimi kockami. Iz ene žlice masti ali masla in 1½ žlice moke, nekoliko drobno zrezane čebule in petršilja pripravim bolj temno prežganje. To zalijem z 1½ litrom mrzle vode, osolim in dodam pol žlice kumine. To pustim vreti počasi pol ure, da je juha gladka. Medtem zrežem staro žemljo ali bel kruh, kateremu obrežem ali obribam skorjo, na drobne kocke. Na krožniku raztepem eno jajce, poveljam krušne kocke po njem z vilicami, nato jih dam v skledo ter precedim vrelo prežganko skozi gosto cedilo nanje. Juho potresežem z drobnjakom in dam na mizo.

Čokoladne rezine. V skledi vmešam toliko presnega masla, kolikor tehtajo tri jajca, prav toliko sladkorja in tri rumenjake. Ko naraste, primešam sneg iz treh beljakov, za težo treh jajc moke, zmešane z za težo dveh jajc zribane čokolade. To namažem na pomazan pekač, po vrhu potresežem 5 dkg olupljenih, debelo zrezanih mandeljnev in spečem. Pečeno zrežem na štirioglate rezine in zložim po dve in dve z marmelado namazani skupaj.

Regrat. Regrat, ki sili ob vseh stezičah, po vrtovih in travnikih na dan in navabi, naj si ga naberežmo, ker je po ceni in zdrav za naš organizem, nam da okusno in zdravo spomladansko solato. Še boljši kot surova regratova solata je kuhana. Regratu pustim nekoliko koreninice, osnažim ga in dobro operem, nato pa skuham v slanem kropu. Kuhanega odcedim, trdo ožmem, denem v skledo in zabelim z oljem, kisom, soljo in poprom. — Francozi in Italijani kuhano regratovo solato visoko čislajo kot kri čistilno spomladansko jed in jo dobiš po vseh restavracijah in gostilnah. Dobi se tudi kot samostojna jed, po kateri gostje zelo povprašujejo. U—a.

so ga predstavili v Akademiji znanosti, sta se mu Gauchy in Arago kar divla. Tourski učitelj si je na vse kriplje prizadeval, da bi izrabil njegovo presenetljivo nadarjenost, a ves njegov napor je bil bob ob steno. Sicilski kozar Vito Mangiamela, ki so ga l. 1837. privedli v Pariz, je istemu Aragoju v Znanstveni Akademiji razodel način, ki ga je sam izumil za izvajanje silno zamotanih izustnih računov. Tudi pri njem ni bilo razen te brojarske izvrstnosti nič nadpoprečno. Kravar Inaudi,¹⁾ iz kmetske družine v Piemontu, je s 6 leti že kazal tolikšno spretnost v številjenju, da je strmel ves svet. Dečko je zabogatel, čitati in pisati pa se je navadil na potovanjih šele proti svojemu 20. letu, kar ne ovaja pač nikake umstvene radoznalosti.

Diamandi, Grk z Jonskih otokov, izhaja iz trgovske obitelji. Pri njem pa števil-karska bistrina, vsekakor brez primera, ne zavzema vse duševne delavnosti. S 7 letom je v šoli redno prvi za matematiko. Stoprav ko vstopi v očetovo trgovino, naj-de ter izpopolni postopek za poenostavitve računanja. Za jezike je silo darovit: zna jih pet. Diamandi tvori potakem prehod med skupino, ki obsega zgolj brzoraču-narje, in med prav omejeno gručico takih brojkovičev, ki imajo splošno znanstve-nega zmisla, včasih celo veleum. S 4 leti je Ampère, ko ni poznal še črk n e števil k na pamet reševal osupne računske naloge. Ameriški zvezdoslovec Truman Safford, ki je zapustil v vedi velik ugled, je v 10. letu na izust multipliciral števila po 15 brojk. Sloviti fizik Arago je bil v tem oziru tudi čudovišče. Ko pa se je pričel baviti z vedo, se je njegov bistr z izustu-no računstvo znatno zmanjšal. Anglež George Bidder, sin skromnega zidarja, se je s 6 leti kazal po vseh angleških mestih kot pojav, da nikjer takega; toda z 12 leti se je v šoli odlikoval. Slavni Stephenson ni izkoriščal samo njegovih darov za šte-viljenjane na pamet, marveč tudi njegove znanstvene vrline. Inženjer je bil izboren.

(Dalje)

¹⁾ Nedavno je stopil v pokoj. Ob tej priliki mu je H. Delorme zložil slavospev (Figaro, 2. XI. 1930).

UGANKE IN ZANKE
Orglice

[illegible]

NNavplj je vsstaviti besede, ki pomenijo: 1. glavni organ, 2. pravoslavni duhovnik, 3. žensko ime, 4. prvo ime stare rimske boginje Larentije, 5. mednarodni znak za pomoč, 6. nadavek, 7. madžarski trg, žensko ime, veznik, 8. zmikavč, 9. odrinit, 10. užiten sadež, 11. orientalski brezovkavnik, 12. bajen knez pri Ezekielu, 13. švicarska mera za žito, 14. kralj v Jarryjevi komediji, 15. močvirska trava, 16. papiga, 17. polji, 18. dimnik na vzhodni štajerski, 19. zalmeč, 20. vrh, kopa, 21. telci, junici, 22. sedenje; Istran, 23. turški naslov, 24. potuha (v gorških brdih), 25. dojka; sodomerka, 26. moško ime, 27. nordijski priimek, 28. gumb (pri Catu), 29. nemška pesnica († 1127), 30. stari oče, 31. Alexander... Vsak izraz je obratnica, t. j. se v obe smeri enako čita. Srednja vrsta dá najdaljšo slovensko besedo, ki je zgodovinska psovka priistahe avstro-rimskega konkordata iz sredine prejšnjega stoletja.

REŠITEV KRIŽALJKE V ŠT. 14

Vodoravno: 1. Ka; 3. ris; 4. sok; 6. ata;
8. zima; 10. osel; 13. et; 14. Ra; 15. vaza;
17. Kras; 19. ena; 21. tat; 22. rob; 23. ara;
Navpično: 1. kosa; 2. rosa; 3. Rim; 5. kos;
7. teden; 8. zev; 9. Ita; 11. era; 12. las;
16. zet; 18. Rab; 19. Etna; 20. Arta.

Pravilno je rešil in bil izžreban za nagrado: Leopold Domicelj, Pariz V.

Tudi to pot razpisujemo za pravilno rešitev tri nagrade v obliki slovenske knjige. Rešitve je treba poslati v običajnem roku.

HUMOR V SLIKAH

Dvojna knjigovodkinja

V velemestu.

»Torej na svidenje! Srečno pot!«

Bik, ki je bil slep za barve...

»Včeraj sem bil na razstavi. Tvoja slika je bila edina, ki sem jo videl.«

»Res?«

»Da — pred drugimi slikami je stalo toliko ljudi!«

»Papa, jaz pa nekaj znam, česar ti ne znaš!«

»Kaj pa?«

»Rasti!«

»Kar povozite me, če imate pogum!«